

BRUSSELS
OBSERVATORIUM
VAN DE ARBEIDSMARKT
EN KWALIFICATIES

Doorlichting van de voedingsindustrie in Brussel

Maart 2006

BRUSSELS
HOOFDSTEDELIJK
GEWEST

BRUSSELSE GEWESTELIJKE
DIENST VOOR
ARBEIDSBEMIDDELING

Met de steun van het
EUROPEES SOCIAAL FONDS

Doorlichting van de voedingsindustrie in Brussel

Maart 2006

Wij danken de Brusselse bedrijven uit de voedingsindustrie die, dankzij hun medewerking, rechtstreeks hebben bijgedragen tot de totstandkoming van deze studie.

Het Brussels Observatorium van de Arbeidsmarkt en de Kwalificaties is opgericht in 1995 en wordt gefinancierd door het Europees Sociaal Fonds in het kader van Doelstelling 3. Het heeft tot doel de evolutie van de werkgelegenheid en de werkloosheid in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest te volgen. Op basis van thematische analyses worden de vragen naar veranderingen en verschuivingen met betrekking tot jobs, beroepen en kwalificaties onderzocht.

Verantwoordelijke: Stéphane THYS (fr) ☎ 02/505.14.54 e-mail: sthys@orbem.be

Medewerkers: Amandine BERTRAND (fr) ☎ 02/505.78.76 e-mail: abertrand@orbem.be

Bénédicte DECKER (fr) ☎ 02/505.16.07 e-mail: bdecker@orbem.be

Mourad DE VILLERS (fr) ☎ 02/505.14.14 e-mail: mdevillers@orbem.be

Chantal JACQUEMART (fr) ☎ 02/505.16.07 e-mail: cjacquemart@orbem.be

Sandy VAN RECHEM (nl) ☎ 02/505.14.56 e-mail: svanrechem@bgda.be

Patricia VROMAN (nl) ☎ 02/505.14.56 e-mail: pvroman@bgda.be

Secretariaat: Alexandra DE WIT (nl) ☎ 02/505.14.53 e-mail: sdewit@bgda.be

Xavier BERCKMANS (fr) ☎ 02/505.14.49 e-mail: xberckmans@orbem.be

U kan ons contacteren op volgend adres:

Anspachlaan 65 - 1000 Brussel

e-mail: studies@bgda.be

www.bgda.be rubriek Observatorium

Lay-out: Alexandra DE WIT

Cover: Brigitte REUMONT

Vertaling: Vertaaldienst van de BGDA

Inhoudstafel

INLEIDING	1
DEEL 1 : METHODOLOGIE	5
1. WAAROM EEN ENQUÊTE?	7
2. STEEKPROEF	8
2.1. Grootte van de onderneming.....	8
2.2. Activiteitssector	9
3. VERLOOP VAN DE ENQUÊTE	12
4. ALGEMENE KENMERKEN VAN DE BEDRIJVEN.....	13
DEEL 2 : HUMAN RESOURCES	15
1. WERKGELEGENHEID.....	17
1.1. Profiel van de werkgelegenheid	17
1.1.1. Geslacht.....	17
1.1.2. Socioprofessionele categorie	18
1.1.3. Leeftijd	19
1.1.4. Woonplaats	20
1.1.5. Kwalificatieniveau.....	21
1.1.6. Type van beroep.....	25
1.2. Evolutie van de werkgelegenheid.....	28
1.3. Leerlingwezen.....	30
1.4. Uitzendarbeid	30
2. AANWERVING.....	33
2.1. Aanwervingen in het verleden	33
2.2. Moeilijkheden op de Brusselse arbeidsmarkt	34
2.3. Aanwervingen in de nabije toekomst.....	37

3.	RECENTE EVOLUTIES EN VOORUITZICHTEN.....	40
DEEL 3 : ECONOMISCHE KENMERKEN		43
1.	OMZET.....	45
1.1.	Omzet in 2004	45
1.2.	Evolutie van het omzetcijfer.....	47
2.	INVESTERINGEN.....	49
2.1.	Gerealiseerde investeringen.....	49
2.2.	Investeringsprojecten.....	51
3.	ONDERZOEK EN ONTWIKKELING.....	53
4.	COMMERCIEËLE PARTNERS.....	55
4.1.	Afzetmarkt.....	55
4.2.	Leveranciers	57
4.3.	Onderaanneming.....	58
DEEL 4 : VESTIGING IN HET BRUSSELS GEWEST		61
1.	MOBILITEIT IN HET VERLEDEN EN IN DE TOEKOMST.....	63
2.	EVALUATIE VAN DE VESTIGINGSPLAATS	65
BESLUIT		69
BIBLIOGRAFIE		77
BIJLAGE.....		79

Lijst met tabellen

<i>Tabel 1 : De ondernemingen en werkgelegenheid in de voedingsindustrie volgens bedrijfsgrootte (%).....</i>	<i>9</i>
<i>Tabel 2 : De ondernemingen en werkgelegenheid in de voedingsindustrie volgens activiteitensector (%)... </i>	<i>10</i>
<i>Tabel 3 : Oprichtingsdatum.....</i>	<i>13</i>
<i>Tabel 4 : Juridische vorm.....</i>	<i>14</i>
<i>Tabel 5 : Juridische situatie.....</i>	<i>14</i>
<i>Tabel 6 : Woonplaats van het personeel volgens bedrijfsgrootte (%).....</i>	<i>21</i>
<i>Tabel 7 : Woonplaats van het personeel volgens activiteitensector (%).....</i>	<i>21</i>
<i>Tabel 8 : Werkgelegenheid volgens kwalificatieniveau en activiteitensector (%).....</i>	<i>24</i>
<i>Tabel 9 : Type beroep in ondernemingen met of zonder productieactiviteiten (%).....</i>	<i>27</i>
<i>Tabel 10 : Werkgelegenheid volgens beroep, activiteitensector en bedrijfsgrootte (%).....</i>	<i>28</i>
<i>Tabel 11 : Voorbije en komende evolutie van de werkgelegenheid (%).....</i>	<i>29</i>
<i>Tabel 12 : Uitzendarbeid volgens activiteitensector.....</i>	<i>31</i>
<i>Tabel 13 : Uitzendarbeid volgens bedrijfsgrootte.....</i>	<i>32</i>
<i>Tabel 14 : Aanwervingen gedurende de periode 2002-2004.....</i>	<i>33</i>
<i>Tabel 15 : Gezochte beroepen tussen 2002 en 2004 en aanwervingsmoeilijkheden.....</i>	<i>35</i>
<i>Tabel 16 : Verklaringen voor de aanwervingsmoeilijkheden (%).....</i>	<i>36</i>
<i>Tabel 17 : Verklaringen van kwalitatieve aard voor de aanwervingsmoeilijkheden (%).....</i>	<i>37</i>
<i>Tabel 18 : Plannen om nieuw personeel aan te werven.....</i>	<i>37</i>
<i>Tabel 19 : Gezochte beroepen in de nabije toekomst.....</i>	<i>38</i>
<i>Tabel 20 : Aanwervingsplannen en de uitbreiding of vervanging van het personeelsbestand.....</i>	<i>38</i>
<i>Tabel 21 : Evoluties gedurende de laatste vijf jaar (%).....</i>	<i>40</i>
<i>Tabel 22 : Omzetcijfer in 2004 (miljoen €).....</i>	<i>46</i>
<i>Tabel 23 : Omzet per bedrijfsgrootte in 2004.....</i>	<i>46</i>
<i>Tabel 24 : Omzet per activiteitensector in 2004.....</i>	<i>46</i>
<i>Tabel 25 : Gerealiseerde investeringen van 2003 tot juni 2005 [aantal en bedrag (x € 1 000)].....</i>	<i>50</i>
<i>Tabel 26 : Gerealiseerde investeringen van 2003 tot juni 2005 volgens activiteitensector en bedrijfsgrootte [aantal en bedrag (x € 1 000)].....</i>	<i>51</i>
<i>Tabel 27 : Ondernemingen die O&O-activiteiten realiseren.....</i>	<i>53</i>
<i>Tabel 28 : Ondervraagde ondernemingen en aandeel in de gerealiseerde omzet.....</i>	<i>57</i>
<i>Tabel 29 : Evaluatie van de vestiging in het Brussels Gewest.....</i>	<i>65</i>
<i>Tabel 30 : Evaluatie van de vestiging in het Brussels Gewest volgens bedrijfsgrootte.....</i>	<i>67</i>
<i>Tabel 31 : Evaluatie van de vestiging in het Brussels Gewest volgens activiteitensector.....</i>	<i>68</i>
<i>Tabel 32 : Voedingsindustrie in Brussel en NACE-BEL-code.....</i>	<i>79</i>
<i>Tabel 33 : Soort vragenlijst ingevuld volgens activiteitensector.....</i>	<i>79</i>
<i>Tabel 34 : Voedingsindustrie in Brussel: gemiddelde werkgelegenheid en sectoriele verdeling van de ondernemingen en de werkgelegenheid volgens de steekproef en de RSZ, met en zonder de bakkerijen.....</i>	<i>80</i>
<i>Tabel 35 : Voedingsindustrie in Brussel: ondernemingen per activiteitensector en bedrijfsgrootte volgens de steekproef en de RSZ (%).....</i>	<i>80</i>
<i>Tabel 36 : Voedingsindustrie in Brussel: werkgelegenheid per activiteitensector en bedrijfsgrootte volgens de steekproef en de RSZ (%).....</i>	<i>81</i>

Lijst met grafieken

<i>Grafiek 1 : Werkgelegenheid volgens geslacht (%).....</i>	<i>18</i>
<i>Grafiek 2 : Werkgelegenheid volgens socioprofessionele categorie (%).....</i>	<i>19</i>
<i>Grafiek 3 : Werkgelegenheid volgens leeftijdscategorie (%).....</i>	<i>19</i>
<i>Grafiek 4 : Woonplaats van het personeel in de voedingsindustrie (%).....</i>	<i>20</i>
<i>Grafiek 5 : Werkgelegenheid volgens kwalificatieniveau (%).....</i>	<i>23</i>
<i>Grafiek 6 : Werkgelegenheid volgens type beroep (%).....</i>	<i>26</i>
<i>Grafiek 7 : Tewerkstelling van uitzendkrachten (%).....</i>	<i>31</i>
<i>Grafiek 8 : Evolutie van de omzet gerealiseerd in 2004 ten opzichte van 2002 (%).....</i>	<i>47</i>
<i>Grafiek 9 : Evolutie van de verwachte omzet in 2005 ten opzichte van 2004 (%).....</i>	<i>48</i>
<i>Grafiek 10 : Investeringsprojecten voor de komende drie jaar (%).....</i>	<i>52</i>
<i>Grafiek 11 : Ondervraagde ondernemingen en afzetmarkten (%).....</i>	<i>56</i>
<i>Grafiek 12 : Locatie van de leveranciers in het Brussels Gewest en hun aandeel ten opzichte van alle leveranciers (%).....</i>	<i>58</i>
<i>Grafiek 13 : Ondervraagde ondernemingen en onderaanneming</i>	<i>59</i>
<i>Grafiek 14 : Uitbesteding van activiteiten (%).....</i>	<i>60</i>

Inleiding

De voedingsindustrie neemt als afnemer van de landbouw en toeleverancier voor de distributie een centrale plaats in de voedingsketen in. Ze omvat de industriële activiteit die erop gericht is om grondstoffen te verwerken in consumptiegoederen bestemd voor de menselijke en dierlijke¹ voeding. Groenten in blik of diepvriesgroenten, kant-en-klaarmaaltijden, voorgebakken broden, zuivelproducten, chocoladerepen, koekjes, beschuiten, vleeswaren,... het zijn allemaal levensmiddelen die naast vele andere in ons karretje kunnen belanden en deel uitmaken van onze voeding.

Gezien de verscheidenheid aan producten, is het duidelijk dat de voedingsindustrie een veelzijdige sector is die heel gediversifieerde subsectoren omvat waarvan het belang varieert naargelang de bezoldigde arbeid die ze creëren. De voedingsindustrie omvat de chocoladefabrieken, de koekjes- en beschuitenfabrikanten, de bakkerijen, of ze nu industrieel of ambachtelijk te werk gaan, de productie van (niet)-alcoholische dranken, de verwerking en conservering van fruit en groenten, de maalderijen, de vleesverwerkende industrie,... Er dient bovendien te worden opgemerkt dat wat de vleeswaren betreft, en in tegenstelling tot de andere subsectoren van de zogenaamde voedingsindustrie, gekozen werd zich niet enkel te beperken tot de activiteiten in de vleesverwerkende industrie maar om eveneens, in het kader van deze studie, de groothandel in vlees en producten op basis van vlees in beschouwing te nemen², en dit om een volledig beeld van de vleessector te schetsen³.

Zo komt deze definitie van de voedingsindustrie overeen met niet minder dan zowat 450 ondernemingen, goed voor ongeveer 6.350 bezoldigde arbeidsplaatsen in Brussel. Dit tewerkstellingsvolume lijkt op het eerste gezicht misschien matig, maar de voedingsindustrie alleen vertegenwoordigt 10% van de gewestelijke industriële werkgelegenheid en is de derde industriële sector in termen van werkgelegenheid in Brussel⁴. Bovendien moet hieraan worden toegevoegd dat deze sector eveneens een groot aantal indirecte arbeidsplaatsen genereert, met name wat betreft het onderhoud, de verpakking en het transport van koopwaren. Tot de subsectoren in de voeding die in

¹ Ze is vastgelegd door code 15 van de nomenclatuur van de nijverheidstakken (NACE-BEL). Ter herinnering, op basis van deze nomenclatuur opgesteld in een geharmoniseerd Europees kader, werd er een NACE-BEL-code aan de individuele ondernemingen of lokale eenheden toegekend, rekening houdende met hun voornaamste activiteit.

² Deze laatste werden vastgelegd door de NACE-BEL-code 51.32.

³ De sectorale analyses die zullen worden uitgevoerd, zullen binnen de vleessector echter een onderscheid maken tussen de productie en de verwerking enerzijds en de distributie anderzijds opdat de eventuele specifieke kenmerken naar voren zouden komen.

⁴ Als men zich aan de strikte definitie houdt, d.w.z. als men de groothandel in vlees en vleesproducten uitsluit, telt de Brusselse voedingsindustrie bijna 400 ondernemingen die zowat 5.500 personen in dienst hebben, waardoor het op de vierde plaats bij de Brusselse industriële werkgevers staat.

Brussel de meeste werkgelegenheid bieden, behoren in afnemende volgorde, de bakkerijen, de chocoladefabrieken, de drankproductie en de vleessector (productie, verwerking en groothandel). Die vier takken samen zijn goed voor meer dan vier van de vijf (84%) bezoldigde arbeidsplaatsen van de Brusselse voedingsindustrie.

De verscheidenheid die de voedingsindustrie kenmerkt, vindt men ook terug bij het bestuderen van de grootte van de ondernemingen. Sommige van de Brusselse voedingsondernemingen genieten overigens internationale bekendheid maar dit neemt niet weg dat andere minder grote en zelfs heel kleine ondernemingen een bron van dynamisme en ontwikkeling kunnen zijn.

Omwille van die verschillende elementen, en in het bijzonder de vele facetten van de voedingsindustrie, is er behoefte aan een grondige analyse van deze sector teneinde zijn rol in het Brussels landschap zowel op het vlak van de werkgelegenheid als op economisch vlak beter te begrijpen. Met het oog hierop en op vraag van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering, vertegenwoordigd door de Minister belast met Economie en Tewerkstelling, heeft het Observatorium een enquête uitgevoerd aan de hand van een representatieve steekproef van de Brusselse voedingsindustrie. Deze enquête had tot doel diverse thema's te belichten, gaande van human resources en de evaluatie van de vestiging van de ondernemingen tot de economische gegevens.

De huidige studie, die gebaseerd is op de resultaten van deze enquête, stelt dus drie doelstellingen voorop die in verschillende delen zullen worden behandeld.

In de eerste plaats wordt het belang van deze industrie op vlak van human resources bestudeerd door enerzijds de weergave van het werkgelegenheidsprofiel en de toekomstperspectieven voor de Brusselaars, waaronder de laaggeschoolden, en anderzijds de analyse van de aanwervingsperspectieven en -moeilijkheden op de Brusselse arbeidsmarkt.

De tweede doelstelling bestaat erin het economisch belang van de Brusselse voedingsindustrie aan de hand van de omzet en de investeringen te toetsen, een overzicht te geven van de leveranciers en de afzetmarkt van die Brusselse ondernemingen maar ook van de uitbesteding van sommige van hun activiteiten en, ten slotte, van de activiteiten op het vlak van onderzoek en ontwikkeling.

In de derde en laatste plaats worden in het kader van deze studie de min of meer concrete mobiliteitsplannen geëvalueerd en de eventuele invloed hiervan op de Brusselse productiestructuur en op het geheel van de voedingssector.

Alvorens tot de kern van de zaak te komen en de resultaten met betrekking tot deze drie grote thema's één voor één aan bod te laten komen, is het nuttig de gevolgde werkwijze uiteen te zetten. Zo zal namelijk duidelijk blijken waarom het onderzoek aan

de hand van een enquête werd gevoerd, hoe de steekproef bij de ondernemingen werd samengesteld, wanneer de enquête plaatsvond, op welke manier de vragenlijst werd beantwoord en welke de algemene kenmerken zijn van de bedrijven die aan de enquête hebben deelgenomen.

Na deze veelal bondige toelichting van de methodologische aspecten, zal in het tweede deel van dit document op de *human resources* worden ingegaan, zowel in termen van werkgelegenheid als in termen van aanwerving.

Zo zal onze aandacht uitgaan naar de *kenmerken van het personeel* door stil te staan bij de verschillen eigen aan de diverse sectoren van de voedingsindustrie en de grootte van de ondernemingen, en door deze met de gewestelijke situatie te vergelijken. Trekt de Brusselse voedingsindustrie meer mannen dan vrouwen, meer jongeren of juist oudere werknemers aan? Is ze toegankelijker voor de laaggeschoolden? Welke werkgelegenheidsperspectieven biedt ze aan de Brusselaars? Welke beroepen worden er uitgeoefend? Voor welke beroepen is een lagere kwalificatie voldoende? In welke mate hebben de evoluties in de producten, de markten, ... een invloed gehad op de kwalificaties van de individuen die deze beroepen uitoefenen? Doen de ondernemingen tijdens de piekmomenten een beroep op uitzendwerk?... allemaal vragen die in eerste instantie zullen worden behandeld.

Buiten het werkgelegenheidsprofiel van de Brusselse voedingsindustrie zullen ook de *aanwervingspraktijken* onder de loep worden genomen, waarbij bijzondere aandacht zal worden besteed aan de *rekruteringsproblemen* waarmee de bedrijven te maken hebben gekregen. Wat betreft de beroepen waarvan gezegd werd dat ze moeilijk in te vullen waren, zal eveneens een analyse volgen van de factoren die deze spanningen of deze knelpunten op de Brusselse arbeidsmarkt verklaren. Tot slot worden de *rekruteringsperspectieven* bestudeerd, in de zin van een vernieuwing of een vermeerdering van het personeelsbestand, maar ook de beroepen die op korte termijn worden gezocht.

In een derde gedeelte, wordt het *economische belang* van de Brusselse voedingsbedrijven aangesneden, evenals hun activiteiten op het vlak van *onderzoek en ontwikkeling*, hun *commerciële partners* en hun uitbestedingsactiviteiten.

Eerst en vooral zal de *omzet* gegenereerd door de ondervraagde ondernemingen in het Brussels Gewest verduidelijkt worden door de impactanalyse van de grootte en de bijdrage van de verschillende activiteitensectoren. Voorts zal de voorbije en toekomstige evolutie worden belicht.

Vervolgens worden de *investeringen*, conjunctuurindicatoren en motoren van de economische activiteit, beschreven volgens het type van investering, de sectoren die investeringen doen en ook het verband tussen de grootte van de ondernemingen en hun

bijdrage tot de investeringsinspanning. De investeringsplannen zullen ten slotte volgens diezelfde variabelen worden ontleed.

De domeinen waarop de *onderzoeks- en ontwikkelingsactiviteiten* van de ondernemingen die aan de enquête hebben deelgenomen van toepassing zijn en de werkgelegenheid die hiermee gepaard gaat, zullen eveneens worden beschreven.

Tot slot zal de sector van de voedingsindustrie vanuit het oogpunt van de *commerciële partners* worden bekeken, zowel wat de leveranciers als de afzetmarkt betreft, en op het vlak van de uitbesteding van sommige van haar activiteiten. Bijzondere aandacht zal uitgaan naar de nabijheid van zowel de klanten, de leveranciers als de onderaannemers ten opzichte van de Brusselse voedingsondernemingen.

Het vierde en laatste deel buigt zich ten slotte over de *vestiging van de voedingsondernemingen* in het Brussels Gewest, over hun beweegredenen, over hun eventuele verhuisplannen en over het oordeel vanwege de bedrijfsleiders aangaande hun huidige vestiging. De volgende vragen zullen onder meer worden beantwoord: Bevinden de voedingsondernemingen zich sinds hun oprichting in het Brussels Gewest? Indien niet, welke zijn de beweegredenen om er zich te vestigen? Hebben ze de intentie te verhuizen en, indien dit het geval is, om welke redenen? Hoe groot is hun voldoening wat betreft hun lokalisatie in het Brussels Gewest? Welke klachten hebben ze en zijn deze verschillend naargelang de sectoren of de grootte van de ondernemingen? ...

Deel 1 : Methodologie

Om de doelstellingen van deze studie te bereiken, werd ervoor geopteerd om gegevens te verzamelen via een enquête. Zoals zal blijken, heeft deze werkwijze bepaalde voordelen in vergelijking met een analyse die zich voornamelijk baseert op bestaande statistische gegevens.

Aan deze enquête heeft één onderneming op vier uit de voedingsindustrie in het Brussels Gewest deelgenomen, hetzij 112 ondernemingen. Samen stellen zij ongeveer 3.800 personen tewerk, wat neerkomt op 60% van de werkgelegenheid in de Brusselse voedingsindustrie. Door de gekozen steekproefmethode, die in wat volgt wordt beschreven, zijn de bakkerijen minder vertegenwoordigd dan in werkelijkheid, om een optimale dekking van de verschillende activiteitensectoren te garanderen. Teneinde een betere dekking van de werkgelegenheid te verkrijgen, werden er daarentegen wel meer grote ondernemingen opgenomen.

Ten slotte, na een korte uiteenzetting over de manier waarop de enquête werd gevoerd, zullen de algemene kenmerken van de deelnemende ondernemingen, zoals de oprichtingsdatum, hun rechtsvorm of hun juridische situatie, worden beschreven.

1. Waarom een enquête?

In het kader van deze studie hebben wij gekozen voor een enquête omwille van de voordelen in vergelijking met een analyse van enkel bestaande statistische gegevens.

Eerst en vooral konden we op deze manier niet alleen kwantitatieve gegevens verzamelen, waarvan sommige onbestaande zijn in de traditionele statistische bronnen, maar eveneens kwalitatieve gegevens, die administratieve statistische bronnen niet behandelen. We wilden, bijvoorbeeld, niet alleen het aantal arbeidsplaatsen en hun evolutie kennen, maar ook het werkgelegenheidsprofiel schetsen en nagaan wat de waargenomen tendensen op gebied van kwalificatie zijn, die voortvloeien uit de recente evoluties die de sector onderging.

Onafhankelijk van de aard van de verzamelde gegevens, maakte de enquête het overigens mogelijk de gegevens grondig te ontleden (bijvoorbeeld, welke beroepen worden uitgeoefend of aangeworven, de soorten activiteiten die worden uitbesteed,...) en ze te kruisen met relevante variabelen zoals de activiteitensector en de grootte van de onderneming.

Vervolgens konden we door middel van een enquête ook waarderingselementen verzamelen. Zo vroegen we de bedrijfsleiders hun huidige ligging te evalueren op grond van een reeks criteria zoals de kwaliteit van de omgeving, de regionale politiek, de bereikbaarheid van verkeerswegen, de nabijheid van leveranciers en klanten. We peilden eveneens naar hun perceptie van de evoluties die aan de gang zijn en de eventuele gevolgen die ze hebben voor de kwalificatiestructuur van de arbeidsplaatsen.

De enquête moest bovendien de aanverwante activiteiten van de Brusselse ondernemingen van de voedingsindustrie aan het licht brengen, door met name stil te staan bij de commerciële partners en hun vestiging binnen of buiten het Brussels Gewest.

Tot slot had een enquête als voordeel dat we het regionale karakter van de te verzamelen en te analyseren socio-economische gegevens konden waarborgen en dat de gegevens dus specifiek zijn voor de Brusselse situatie. Door de enquête kan het effect "maatschappelijke zetel", dit is waar de volledige werkgelegenheid en alle activiteiten van de onderneming worden ondergebracht ongeacht de locatie van de verschillende vestigingen, weggewerkt worden.

2. Steekproef

We zagen reeds dat er werd gekozen om een enquête af te nemen bij een representatieve steekproef van de ondernemingen van de Brusselse voedingsindustrie, om op die manier de informatie en de gegevens te verzamelen die bijdragen tot de beoogde doelstelling. In totaal hebben 112 ondernemingen aan de enquête deelgenomen. *Het deelnemingspercentage is met andere woorden hoog, namelijk 24,7% of één onderneming uit de Brusselse voedingsindustrie op vier.*

De samenstelling van de steekproef is gebaseerd op *het principe van de aselechte⁵ gestratificeerde⁶ steekproef*. Voor dit doel werden twee stratificatiecriteria gedefinieerd. Enerzijds, de groottecategorie bepaald door het aantal werknemers die de onderneming in dienst heeft. Anderzijds, de activiteitensector afgebakend op basis van de NACE-BEL⁷-code. Door de twee stratificatieniveaus op de steekproef toe te passen, *verschilt het deelnemingspercentage naargelang de grootte of de activiteitensector het uitgangspunt vormt.*

2.1. Grootte van de onderneming

Hoewel de sector van de voedingsindustrie door een *sterke aanwezigheid van KMO's* wordt gekenmerkt, situeert de *bezoldigde werkgelegenheid* zich toch *hoofdzakelijk in ondernemingen met minstens 50 werknemers*. Hoewel kleine ondernemingen (< 50 werknemers) zeer sterk aanwezig zijn (meer dan 9 op 10 ondernemingen), vertegenwoordigen zij slechts 46% van het totale aantal bezoldigde werknemers. 56 % van de loontrekkenden daarentegen, oefent zijn activiteit uit in een onderneming van minstens 50 werknemers en dat terwijl ondernemingen van dergelijke omvang slechts 5% van alle bedrijven vertegenwoordigen⁸.

⁵ Bij de aselechte steekproef wordt de steekproef uit een populatie getrokken. Deze trekking berust op het randomprincipe (toevallige of willekeurige trekking) of op de kans. Zo heeft elk element een gelijke kans om te worden getrokken.

⁶ De gestratificeerde steekproef steunt op de verdeling van de populatie in homogene groepen die elkaar uitsluiten (ze worden strata genoemd). Uit elk stratum worden afzonderlijke steekproeven geselecteerd.

⁷ In de mate dat het gaat om op een uniek criterium een onderneming tot een bepaalde activiteitensector te rekenen, is het deze code die doorslaggevend was bij de sectorale afbakening van de steekproef. Zie bijlagen voor de codes die overeenkomen met de voedingsindustrie zoals deze wordt gedefinieerd in het kader van deze studie.

⁸ In vergelijking met het volledige Brussels economisch weefsel, stellen we vast dat, hoewel de verhouding van de grote ondernemingen in de voedingsindustrie van een vergelijkbaar niveau (rond de 5%) is, het deel van de werkgelegenheid dat zij genereren van kleinere omvang is (56% tegenover 73% op gewestelijk schaal). Hieruit blijkt dat KMO's een groter aandeel hebben in de voedingsindustrie. In beide gevallen is het evenwel zo dat de ondernemingen met minstens 50 werknemers de belangrijkste werkgever blijven.

Als we vanuit deze vaststelling vertrekken, werd de relatieve verdeling van de kleinere ondernemingen bij de samenstelling van de steekproef niet volledig gerespecteerd, zoals blijkt uit de volgende tabel. Daarvoor werden twee groottecategorieën onderscheiden: de ondernemingen met minder dan 10 werknemers en de ondernemingen met minstens 10 werknemers. Door een groter gewicht toe te kennen aan de grotere ondernemingen, werd dus een grotere dekking van de werkgelegenheid in de voedingsindustrie beoogd, en dit om relatief betrouwbare resultaten op het gebied van het werkgelegenheidsprofiel te garanderen. In totaal vertegenwoordigen de ondernemingen die hebben geantwoord ongeveer 3.800 personen, wat een groot deel van alle werkgelegenheid in de Brusselse voedingsindustrie (60%) is.

Tabel 1 : De ondernemingen en werkgelegenheid in de voedingsindustrie volgens bedrijfsgrootte (%)

Bedrijfsgrootte	Bedrijven			Banen	
	Steekproef	Brussel ⁹	Deelnemingspercentage	Steekproef	Brussel ⁹
Minder dan 10 werknemers ¹⁰	53,6	76,4	17,3	6,5	16,8
10 tot 49 werknemers	35,7	18,7	47,1	23,0	27,6
50 werknemers en meer	10,7	4,8	54,5	70,6	55,7
Totaal	100	100	24,7	100	100

Doordat de grote ondernemingen een groter gewicht kregen toegekend om een bredere dekking van de werkgelegenheid te verkrijgen, en zij bijgevolg nadrukkelijker in de steekproef aanwezig zijn, ligt de gemiddelde werkgelegenheid relatief hoog, namelijk 34 werknemers per onderneming. Volgens de gegevens van de RSZ (2003) daarentegen, bedraagt de gemiddelde werkgelegenheid in de Brusselse voedingsindustrie slechts 14 werknemers per onderneming. Ze is bovendien lager dan de gemiddelde werkgelegenheid in het Brussels Gewest, die rond de 19 personen per onderneming ligt.

2.2. Activiteitensector

In Brussel is de bakkerijsector de belangrijkste werkgever in de voedingsindustrie (28% van de bezoldigde werkgelegenheid) met een omvang die evenwel kleiner is dan zijn vertegenwoordiging in termen van ondernemingen (57,5%). In het bijzonder artisanale bakkerijen zijn immers kleiner. Na de bakkerijen verschaffen de vlees- en drankensector, volgens een zelfde verhouding, de meeste werkgelegenheid (elk ongeveer 20% van de bezoldigde werkgelegenheid) gevolgd door de chocoladefabrikanten en de suikerbakkers (15%).

⁹ Bron: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ), Gedecentraliseerde statistieken, 31/12/2003.

¹⁰ Waarvan zes ondernemingen geen personeel tewerkstellen of dit niet meer doen.

Net zoals voor de grootte van de onderneming, werd de sectorale verdeling van de ondernemingen in de Brusselse voedingsindustrie niet als dusdanig toegepast bij de samenstelling van de steekproef. Hoewel de Brusselse voedingsindustrie 57,5% bakkerijen telt, kreeg deze sector binnen de steekproef minder gewicht toegekend. Deze beslissing werd gemaakt om een minimaal aantal ondervraagde ondernemingen voor alle activiteitensectoren van de voedingsindustrie te garanderen. Alleen op die manier kunnen er in verband met bepaalde activiteitensectoren conclusies worden afgeleid. Door de bakkerijen een minder gewicht toe te kennen, volgt daarom uit de resultaten van de enquête dat deze sector niet de belangrijkste werkgever van de voedingsindustrie is.

Niettemin, wanneer we geen rekening houden met de bakkerijen, blijken de sectorale verdelingen van de ondernemingen en de werkgelegenheid, verkregen op basis van de steekproef of op basis van de RSZ-gegevens, vrij gelijkaardig (zie bijlage, tabel 35 en 36).

Tabel 2 : De ondernemingen en werkgelegenheid in de voedingsindustrie volgens activiteitensector (%)

Activiteitensector	Bedrijven			Banen	
	Steekproef	Brussel ¹¹	Deelnemingspercentage	Steekproef	Brussel ¹¹
Vlees ¹²	33,0	20,9	38,9	25,3	20,4
Bakkerijen	30,4	57,5	13,3	14,2	28,1
Chocolade- en suikerwerkfabrieken	15,2	11,2	33,3	16,6	15,2
Dranken	3,6	2,0	44,4	24,6	20,3
Zuivel- en ijsproducten	5,4	1,5	85,7	5,1	3,3
Diverse ¹³	12,5	6,8	45,2	14,3	12,6
Totaal	100	100	24,7	100	100

De verdeling per activiteitensector vertoont overigens bepaalde afwijkingen naargelang de werkgelegenheid of de ondernemingen het uitgangspunt vormen. Deze afwijkingen zijn te verklaren door de *aanwezigheid of afwezigheid van grote ondernemingen in de verschillende sectoren*. Volgens de RSZ is het zo dat, hoewel de vlees- en drankensector één arbeidsplaats op vijf vertegenwoordigen, het deel van de ondernemingen die in deze sectoren werkzaam zijn respectievelijk 21% en 2% bedragen. In de drankensector is de gemiddelde werkgelegenheid bijgevolg het hoogste (143 per onderneming), in tegenstelling tot de vleesverwerkende sector waar ze 14 bedraagt.

¹¹ Bron: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ), Gedecentraliseerde statistieken, 31/12/2003.

¹² De ondernemingen van de vleesverwerkende sector die werkzaam zijn in ofwel de productie of verwerking ofwel in de groothandel, zijn meegerekend.

¹³ De rubriek diverse omvat verschillende activiteitensectoren van de voedingsindustrie waarvan het aantal ondernemingen te klein is om ze te onderscheiden in de analyse. Het gaat met name over ondernemingen die suiker, thee, koffie, maalderijproducten, koekjes, dieetproducten alsook specerijen, kruiden en sauzen verwerken of produceren.

We benadrukken dat er bij de samenstelling van de steekproef in alle sectoren een groter gewicht aan de grote ondernemingen werd toegekend. Wat betreft de bevraagde ondernemingen, zijn echter zowel de bakkerijen (3% met minstens 50 werknemers) en in het bijzonder de artisanale bakkerijen, als de groothandels in vlees (4,5%) relatief beperkter in omvang¹⁴.

De sectorale verdelingen hierboven uiteengezet, baseren zich op de *hoofdactiviteit van de onderneming*. In dit opzicht melden we dat bijna één onderneming op vijf (18% of 21 ondernemingen) aangeeft dat ze ook andere activiteiten heeft die samenhangen met de hoofdactiviteit. Zo treffen we o.a. volgende combinaties aan: productie- en distributie van vlees, bakkerij en chocoladebewerking met eventueel zuivel- en ijsproducten.

¹⁴ Als bijlage zit de sectorale verdeling van de ondernemingen (tabel 35) en van de werkgelegenheid (tabel 36) per groottecategorie zoals in de steekproef en zoals volgens de RSZ-gegevens, zodat vergelijking mogelijk wordt.

3. Verloop van de enquête

De gegevens werden tijdens de maanden *juli en augustus 2005* verzameld.

De enquête werd, naargelang de omvang van de ondernemingen, *op twee manieren afgenomen*.

Zo werd geopteerd voor een *face-to-face-interview* voor ondernemingen die 10 of meer personeelsleden tewerkstellen. In totaal hebben 51 Brusselse ondernemingen in de voedingsindustrie van deze omvang bezoek gekregen van een enquêteur.

Voor de ondernemingen met minder dan 10 loontrekkenden, werd de enquête afgenomen *via de telefoon*. Vandaar dat de vragenlijst een beetje werd ingekort. Zo werd er niet alleen rekening gehouden met de specifieke wijze waarop de enquête werd afgenomen, maar ook met de kenmerken eigen aan de ondernemingen van deze omvang. Uiteindelijk namen 61 ondernemingen¹⁵ deel aan de telefonische enquête.

¹⁵ Bij één onderneming met tien werknemers werd de enquête telefonisch afgenomen, de onderneming kreeg dus een verkorte versie.

4. Algemene kenmerken van de bedrijven

Op grond van de gegevens m.b.t. de *oprichtingsdatum* van de deelnemende bedrijven, stellen we vast dat sommige ondernemingen sinds geruime tijd actief zijn. Meer dan twee van de vijf bedrijven werden opgericht vóór de jaren 80; zes onder hen waren zelfs al actief in de jaren 1800.

Naast de bedrijven die sinds lang in het Brussels economisch weefsel verweven zitten, noteren we tevens de opkomst van nieuwe voedingsbedrijven in Brussel tijdens de laatste 15 jaar. Zo werden 42 bedrijven, hetzij 38%, opgericht sinds 1990 tot nu. Wanneer we het hebben over de recente oprichting van Brusselse voedingsbedrijven, bedoelen we hoofdzakelijk bakkerijen (58%), niet enkel artisanale bakkers (64%) maar tevens, hoewel in mindere mate, (semi-)industriële¹⁶ bakkerijen (44%), alsook groothandelszaken in vleeswaren (45%) en zuivel- en ijsproducten (50%). De nieuwe bedrijven zijn eerder beperkt in omvang, wat niet echt verrassend is.

Tabel 3 : Oprichtingsdatum

Oprichtingsdatum	A	%
1829 - 1979	51	45,5
1980 - 1989	19	17,0
1990 - 1999	33	29,5
2000 - 2005	9	8,0
Totaal	112	100

De twee *juridische vormen* die over het algemeen het meest bij de ondernemingen voorkomen, komen ook het vaakst in de voedingsindustrie voor. Van alle ondervraagde ondernemingen tellen we 46% naamloze vennootschappen en 53% besloten vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid. Deze laatste juridische vorm is vooral in trek bij kleinere ondernemingen alsook bij artisanale bakkers en groothandelaars in vleeswaren. Deze laatste twee sectoren tellen meer ondernemingen met een geringe omvang (cf. hierboven en bijlage, tabel 35).

¹⁶ Een aantal ondervraagde industriële bakkerijen verkiezen zichzelf als «semi-industrieel» te profileren. Ook al nemen hun omvang en productie industriële vormen aan, toch maken zij gebruik van de methodes en ingrediënten van de zogenaamde artisanale bakkerijen. Om rekening te houden met dit aspect, zal in dit document gebruik worden gemaakt van de term «semi-industrieel» in de commentaar van de resultaten m.b.t. deze tak van de voedingsindustrie.

Tabel 4 : Juridische vorm

Juridische vorm	A	%
Naamloze Vennootschap	51	45,5
Besloten Vennootschap met Beperkte Aansprakelijkheid	59	52,7
Coöperatieve Vennootschap met Beperkte Aansprakelijkheid	2	1,8
Totaal	112	100

Wat de *juridische situatie* betreft, zijn de zogenaamde zelfstandige ondernemingen in de meerderheid, terwijl één op vijf deel uitmaakt van een groep. Bij deze laatste is de onderneming in 42% van de gevallen de hoofdzetel. De hoofdzetel kan ook in het buitenland gevestigd zijn (26%) of in één van de twee andere gewesten van ons land (32%).

In termen van werkgelegenheid stellen we bovendien vast dat ondernemingen die deel uitmaken van een groep meer jobs aanbieden in Brussel. Dit is niet verwonderlijk aangezien het aantal ondernemingen dat tot een groep behoort, toeneemt met de omvang van de ondernemingen. Ter informatie, twee voedingsbedrijven op drie die minstens 50 werknemers tewerkstellen behoren tot een groep, tegenover één onderneming op twintig met minder dan 10 werknemers.

Tabel 5 : Juridische situatie

Juridische situatie	Bedrijven		Banen	
	A	%	A	%
Zelfstandige onderneming	93	83,0	2 101	55,0
Deel van een groep	19	17,0	1 717	45,0
waarvan maatschappelijke zetel van de groep	8	42,1	1 007	58,6
Totaal	112	100	3 818	100

Ten slotte beschikken 28,6% van de ondernemingen over meerdere *vestigingen in het Brussels Gewest*. In het totaal tellen de 112 deelnemende bedrijven 190 vestigingen in het Brussels Gewest.

Deel 2 : Human Resources

De human resources, werkgelegenheid en aanwervingen binnen de voedingsbedrijven die aan de enquête hebben deelgenomen, staan in deze analyse centraal.

In Brussel genereert de voedingsindustrie om en bij de 6.350 *banen*, hetzij 1,7% van de gewestelijke werkgelegenheid in de privé-sector, of 10% van de gewestelijke industriële werkgelegenheid. Zoals reeds eerder aangehaald, heeft het grotere aandeel van de grote bedrijven bij de samenstelling van de steekproef ervoor gezorgd dat een aanzienlijk deel van de werkgelegenheid is gedekt. De 112 ondernemingen die werden ondervraagd, hetzij 25% van alle voedingsbedrijven, vertegenwoordigen samen ongeveer 3.800 arbeidsplaatsen, wat overeenkomt met 60% van de totale werkgelegenheid in de Brusselse voedingsindustrie. Deze brede dekkingsgraad maakt het mogelijk een vrij getrouw beeld van de bezoldigde arbeid te bekomen en bepaalde vaststellingen naar de volledige bezoldigde werkgelegenheid in de sector te veralgemenen. Deze resultaten zullen, wanneer de gegevens het mogelijk maken, vergeleken worden met het profiel van de gewestelijke werkgelegenheid. Tot slot zal, nog steeds in het kader van het werkgelegenheidsthema, de tewerkstelling van leerjongeren en uitzendkrachten worden onderzocht.

Daarnaast zullen de *aanwervingen* in twee tijdsperiodes worden onderzocht: niet enkel in de nabije toekomst, maar ook met een terugblik op het verleden. Niet enkel de aanwervingsintenties zullen aldus worden beschreven, ook de knelpunten op de Brusselse arbeidsmarkt en de bijbehorende commentaar komen aan bod.

In een derde fase wordt tevens aandacht besteed aan de recente *evoluties* in termen van producten of productiemachines, aangezien deze mogelijk een invloed kunnen hebben op de kwalificaties van de werknemers.

1. Werkgelegenheid

Eerst en vooral zullen we overgaan tot de *beschrijving van het profiel van de werkgelegenheid in de voedingssector*. We zullen stilstaan bij de verschillen per sector of volgens de grootte van de onderneming en, indien mogelijk, nagaan in welke mate dit profiel verschilt van dat van de gewestelijke werkgelegenheid. Zullen aldus worden de tewerkstellingsperspectieven bestuderen voor mannen, arbeiders, ouderen, Brusselaars, laaggeschoolden, ... evenals de beroepen, waaronder degene die eerder bestemd zijn voor laaggeschoolden.

Na het profiel van de werkgelegenheid in de voedingssector te hebben beschreven, zullen we peilen naar het dynamisme van de Brusselse voedingsbedrijven op grond van *de voorbije en verwachte evolutie van de bezoldigde arbeid* die zij creëren.

Tenslotte zullen we preciseren in welke mate de Brusselse voedingsbedrijven *leerjongeren of uitzendkrachten* tewerkstellen.

1.1. Profiel van de werkgelegenheid¹⁷

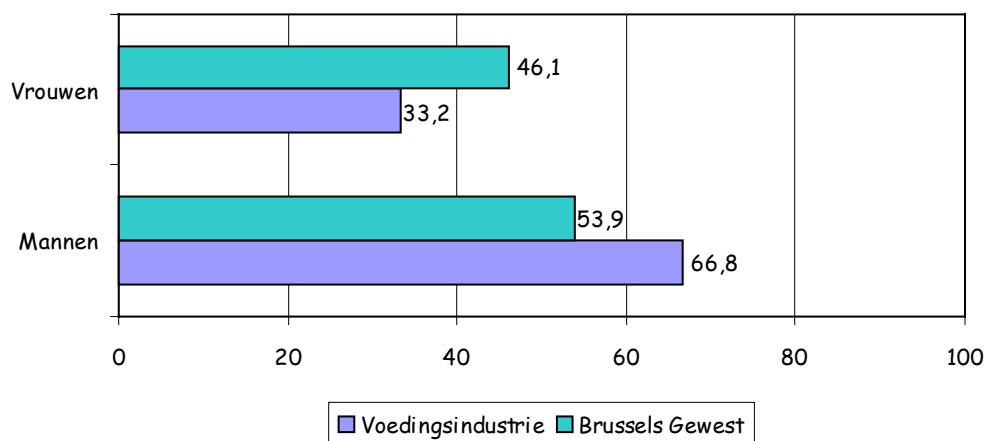
1.1.1. Geslacht

Met twee arbeidsplaatsen op drie ingenomen door mannen (tegenover 54%¹⁸ binnen het Gewest), wordt de Brusselse voedingsindustrie door een *groot mannelijk overwicht* gekenmerkt. De vrouwen hebben het meeste kans om aan de slag te kunnen in chocolade- en suikerwerkfabrieken, artisanale bakkerijen, fabrieken voor zuivel- en ijsproducten of in ondernemingen met minder dan 50 werknemers, hoewel deze vrij beperkt blijven met uitzondering van de chocoldefabrieken. Wat de bakkerijen en zuivelproducenten betreft, kunnen we uitgaan van de veronderstelling dat de grotere aanwezigheid van vrouwen te verklaren is door de aanwezigheid van verkoopfuncties en, in mindere mate, administratieve functies (zie lager).

¹⁷ De gegevens m.b.t. de bezoldigde arbeid hebben betrekking op de situatie op 31 december 2004.

¹⁸ Bron: RSZ, *Gedecentraliseerde statistieken*, 31/12/2003.

Grafiek 1 : Werkgelegenheid volgens geslacht (%)

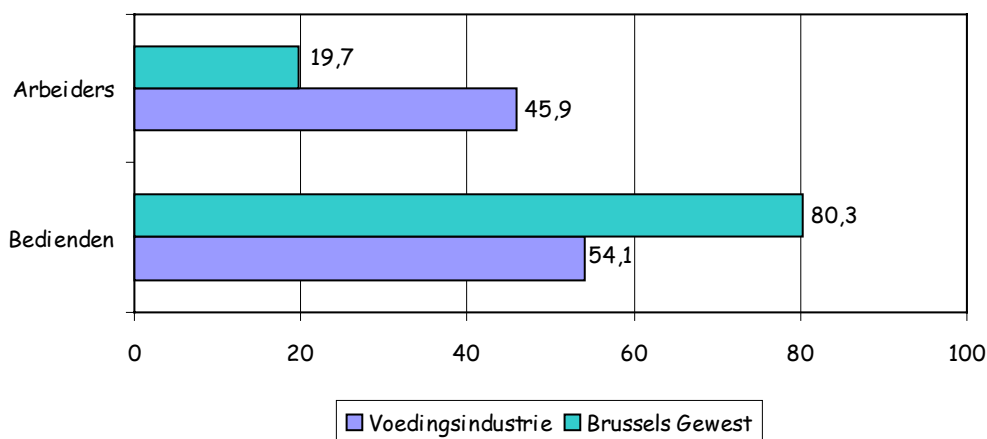

1.1.2. Socioprofessionele categorie

In vergelijking met de totaliteit van het Gewest, stelt de Brusselse voedingssector *meer arbeiders* tewerk (46% tegen 20%). Binnen de ondervraagde voedingsbedrijven is het aantal bedienden echter hoger (54%).

Deze eerste vaststelling wordt beïnvloed door de aanwezigheid van grote ondernemingen, onder meer actief in de *drankensector* of ondergebracht in de rubriek "diverse". Als we deze twee categorieën (dranken en diverse) uitsluiten, krijgen we een omgekeerd beeld en helt de balans duidelijk over in het voordeel van de arbeiders (63%). In de vleessector en de industriële bakkerijen is het aandeel van de arbeiders zelfs nog hoger. In de artisanale bakkerijen en de chocolade- en suikerwerkfabrieken ligt hun aantal iets lager, maar toch blijven de bedienden in de minderheid. Enkel in de sector van de zuivel- en ijsproducten zijn de bedienden, net zoals in de drankensector, in de meerderheid. De aard van de arbeidsplaatsen verklaart deels deze verschillen. We denken hierbij onder andere aan verkoopfuncties of administratieve banen die het vaakst voorkomen in de artisanale bakkerijen en de zuivelbedrijven.

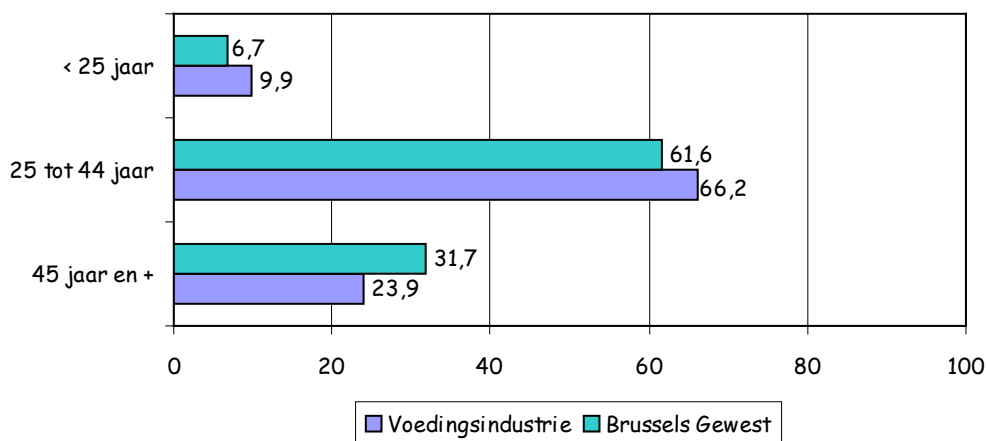
Grafiek 2 : Werkgelegenheid volgens socioprofessionele categorie (%)

1.1.3. Leeftijd

Twee werknemers op drie in de voedingsindustrie zijn tussen de 25 en 44 jaar oud. Vergeleken met de gewestelijke structuur¹⁹ (62%) is deze leeftijdscategorie lichtjes oververtegenwoordigd. Hoewel ze in de minderheid zijn, zijn de jongeren met 10% iets meer vertegenwoordigd in de voedingssector dan in het geheel van het Brussels Gewest (7%). Enkel de *oudere werknemers* (≥ 45 jaar) zijn in vergelijking met de gewestcijfers, relatief *minder vertegenwoordigd* in de voedingsindustrie.

Grafiek 3 : Werkgelegenheid volgens leeftijdscategorie (%)

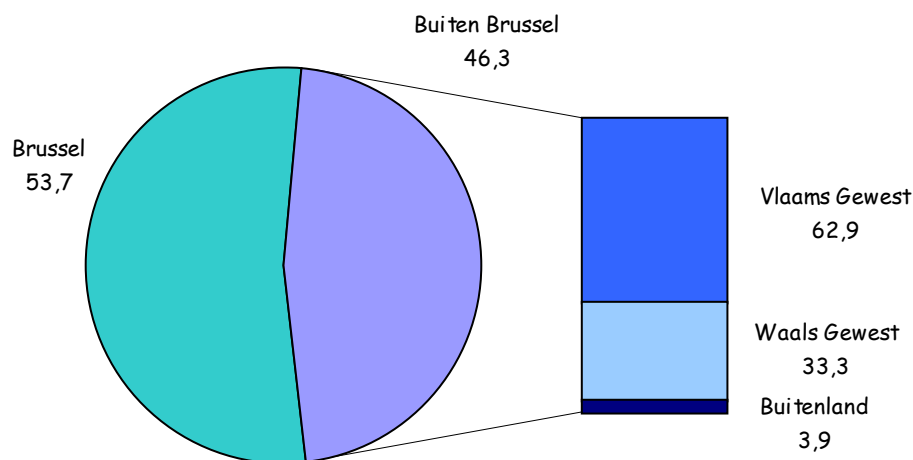
¹⁹ Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS), Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK) 2004.

Terwijl de leeftijdsstructuur binnen de chocoladebedrijven en in de verschillende groottecategorieën niet veel verschilt van de bovenvermelde gemiddelde leeftijdsstructuren, noteren we daarentegen enerzijds relatief meer jongeren onder de 25 jaar in de bakkerijen (20%), vooral van het artisanale type (25%), alsook in de zuivel- en ijsproducerende bedrijven (20%) en anderzijds meer oudere werknemers in de vleessector (28%).

1.1.4. Woonplaats

Het Brussels Gewest heeft altijd veel werknemers uit de twee andere gewesten aangetrokken, voornamelijk uit de rand. Het aandeel van de werknemers dat in Brussel werkt maar buiten Brussel woont, bedraagt immers 53%²⁰. Gezien de hoge pendelgraad binnen het Gewest, wil deze studie nagaan in welke mate de Brusselse voedingsindustrie al dan niet *meer tewerkstellingsperspectieven aan Brusselaars* biedt. Op grond van de resultaten, onderscheidt de voedingsindustrie zich inderdaad in positieve zin aangezien het aantal Brusselse werknemers (54%) hoger ligt dan het aantal werknemers van buiten het Gewest (46% waarvan twee derde uit het Vlaams Gewest).

Grafiek 4 : Woonplaats van het personeel in de voedingsindustrie (%)

De *omvang van de ondernemingen* heeft tevens een invloed op de tewerkstelling van "plaatselijke" werknemers. De kleinere Brusselse voedingsbedrijven (< 50 werknemers) stellen relatief meer plaatselijke arbeidskrachten tewerk, met drie op vier werknemers die in Brussel wonen. In de grotere bedrijven (≥ 50 werknemers) zijn de pendelaars daarentegen in de meerderheid, met 57%.

²⁰ Bron: NIS-EAK 2004.

Tabel 6 : Woonplaats van het personeel volgens bedrijfsgrootte (%)

Bedrijfsgrootte	Brussel	Vlaanderen	Wallonië	Buitenland ²¹
Minder dan 10 werknemers	73,7	15,8	10,5	0,0
10 tot 49 werknemers	74,2	17,1	6,8	1,8
50 werknemers en meer	42,6	35,7	19,7	2,0
Totaal	53,7	29,1	15,4	1,8

Het aantal tewerkgestelde Brusselaars varieert tevens naargelang de *activiteitensector*. Zo is het percentage Brusselse werknemers het meest uitgesproken in de bakkerijen, zowel van het artisanale (88%) als van het semi-industriële type (85%), de zuivel- en ijsproducerende bedrijven (77%) en de chocolade- en suikerwerkfabrieken (63%). Dit percentage is dan weer kleiner in de drankensector (48%), de vleessector (43%) en de rubriek "diverse" (32%). De hogere pendelgraad in de vleessector is echter alleen te wijten aan de groothandel, aangezien de vleesproductie en -verwerking 56% Brusselaars telt.

Ten slotte, ondanks de vastgestelde sectorale verschillen, merken we op dat in vergelijking met de tewerkstellingsgraad van de Brusselaars op gewestelijk vlak (47%), slechts twee sectoren in de voedingsindustrie lagere cijfers laten optekenen, met name de groothandel in vleeswaren (39%) en de categorie "diverse" (32%).

Tabel 7 : Woonplaats van het personeel volgens activiteitensector (%)

Activiteitensector	Brussel	Vlaanderen	Wallonië	Buitenland
Vlees	43,3	28,1	25,7	2,9
Productie en verwerking	56,4	30,0	13,6	
Groothandel	38,7	27,4	29,9	3,9
Bakkerijen	86,5	7,2	4,2	2,0
(Semi-)industriëel	85,2	8,2	4,9	1,6
Artisanaal	87,6	6,4	3,7	2,3
Chocolade- en suikerwerkfabrieken	62,6	28,1	6,4	2,9
Dranken	47,8	39,4	12,9	
Zuivel- en ijsproducten	77,2	18,1	4,7	
Diverse	32,1	43,2	21,3	3,4
Totaal	53,7	29,1	15,4	1,8

1.1.5. Kwalificatieniveau

In vergelijking met de twee andere gewesten, wordt Brussel gekenmerkt door een sterker gepolariseerde arbeidsmarkt met enerzijds niet alleen hooggekwalificeerde,

²¹ Het betreft personen die in het buitenland zijn gedomicilieerd.

maar anderzijds ook laaggekwalificeerde werknemers²². Bijna één op twee Brusselse werknemers heeft een diploma van het hoger onderwijs terwijl iets minder dan één Brusselse werknemer op vier laaggekwalificeerd is²³. Dit hoge potentieel aan kwalificaties, één van de grootste troeven van het Gewest, beantwoordt aan het sectorale weefsel van de Brusselse economie dat hoofdzakelijk door de tertiaire sector wordt overheerst en meer bepaald door de tertiaire sector van hoog niveau, die steeds meer gediplomeerde werknemers aantrekt. Deze opmars van de gekwalificeerde arbeid, wat op zich een goede zaak is, baart toch ook enige zorgen aangezien dit enerzijds gepaard gaat met een terugdringing van de niet-geschoolde arbeid en anderzijds met een kwalificatiekloof met de arbeidsreserve. In Brussel tellen we immers een meerderheid aan laaggeschoolde werkzoekenden die hoogstens een diploma van het lager secundair onderwijs bezitten.

Gelet op deze algemene vaststelling, diende deze studie zich ook te buigen over de tewerkstellingsperspectieven van laaggekwalificeerde personen in de voedingsindustrie. De resultaten tonen aan dat de drie kwalificatieniveaus in de voedingsindustrie evenredig vertegenwoordigd zijn, met evenwel een lichte oververtegenwoordiging van de laaggeschoolde werknemers (34% tegen respectievelijk 32% en 33% voor het middelmatig en hooggekwalificeerd personeel). Gelet op deze configuratie lijkt de hypothese dat de *voedingsindustrie makkelijker toegang biedt aan personen met een lage kwalificatie* zich te bevestigen. Immers, in vergelijking met de totale Brusselse actieve bevolking, stelt de voedingsindustrie relatief minder hooggekwalificeerde personen tewerk en dit ten gunste van *niet alleen de laaggekwalificeerde personen, maar tevens de middelmatig gekwalificeerde werknemers*²⁴.

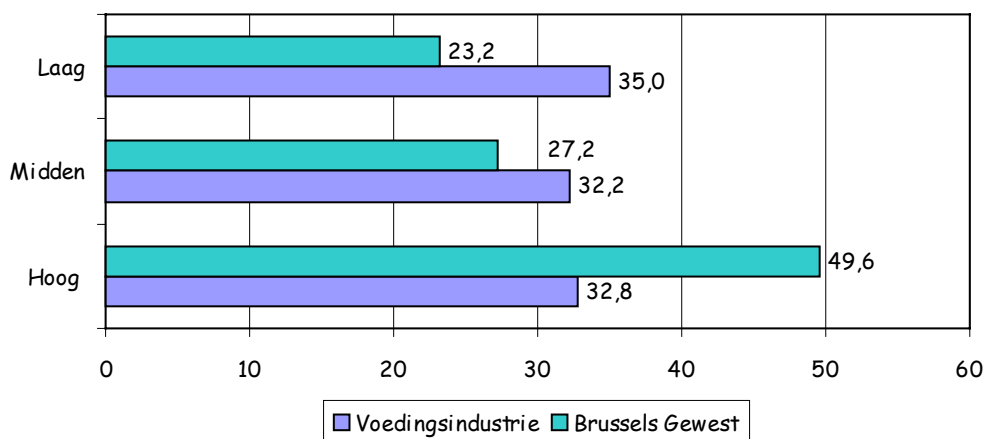
We merken echter op dat de kwalificaties in het kader van deze studie gebaseerd zijn op het studieniveau en er *geen rekening werd gehouden met de competenties verworven tijdens de uitoefening van het beroep*. Zo zal in het kader van deze studie een zogenaamde laaggekwalificeerde persoon gelijkstaan met iemand die ten hoogste over een diploma van het lager secundair onderwijs beschikt. Wie hoogstens een diploma van het hoger secundair onderwijs heeft, wordt als middelmatig gekwalificeerd beschouwd. Een diploma van het hoger onderwijs ten slotte, is een hoge kwalificatie.

²² Brussels Observatorium van de Arbeidsmarkt en de Kwalificaties, 2003, *Evolutie van de Brusselse arbeidsmarkt: tussen dynamisme en dualiteit*.

²³ Bron: NIS-EAK 2004.

²⁴ Deze tendens wordt ook waargenomen op Belgisch niveau, het minst voorkomende studieniveau van personen tewerkgesteld in de voedingsindustrie is het hoger zowel universitair als niet-universitair. Zie in dit verband de verschillende publicaties van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven omtrent de werkgelegenheid in de voedingsindustrie.

Grafiek 5 : Werkgelegenheid volgens kwalificatieniveau (%)

De effectieve kwalificatiestructuur van het bezoldigd personeel vertoont trouwens *verschillen naargelang de activiteitensector*.

Het aantal hooggekwalificeerde personen is bijzonder hoog in de drankensector en in de gemengde sector die met "diverse" wordt aangeduid. Voor deze twee sectoren is de sterke vertegenwoordiging van hooggekwalificeerde personen in grote mate te verklaren door de deelname aan de enquête van maatschappelijke zetels en/of distributie- en dienstencentra die niet instaan voor de productie zelf en hogere kwalificaties vereisen. Indien met deze twee segmenten geen rekening zou worden gehouden, zou de voedingsindustrie slechts 8% hooggekwalificeerde werknemers meer tellen, terwijl het aandeel van de laag- en middelmatig geschoolde personen respectievelijk 52 en 41% zou bedragen.

Wat de vleessector, de bakkerijen, de chocoladefabrieken en de zuivelproductie betreft, varieert het aantal hooggekwalificeerde werknemers tussen 6 en 10%. Wat de vleessector betreft, zou de groothandel makkelijker toegankelijk zijn voor laaggekwalificeerde personen (65%) en de vleesproductie toegankelijker voor middelmatig gekwalificeerde personen (51%). Wat de bakkerijen betreft, zijn de eisen wanneer het gaat om semi-industriële vestigingen minder hoog (57% laaggekwalificeerde personen), in tegenstelling tot bakkerijen van het artisanale type (61% middelmatig gekwalificeerde werknemers).

Tabel 8 : Werkgelegenheid volgens kwalificatieniveau en activiteitensector (%)

Activiteitensector	Kwalificatieniveau		
	Laag	Midden	Hoog
Vlees	58,3	35,3	6,3
Productie en verwerking	39,6	51,2	9,2
Groothandel	64,9	29,8	5,3
Bakkerijen	39,7	50,7	9,6
(Semi-)industrieel	57,2	38,3	4,5
Artisanaal	24,9	61,2	13,8
Chocolade- en suikerwerkfabrieken	51,1	39,4	9,5
Dranken	16,8	21,4	61,8
Zuivel- en ijsproducten	48,1	44,4	7,4
Diverse	13,2	24,0	62,8
Totaal	35,0	32,2	32,8

De sectorale verschillen in termen van kwalificatiestructuur zoals hierboven beschreven, worden bevestigd wanneer we ons buigen over de verschillen op grond van de *grootte* van de bedrijven. Terwijl de ondernemingen met minder dan 50 werknemers 11% hooggekwalificeerde werknemers tewerkstellen, stijgt dit percentage tot 44% bij ondernemingen van grotere omvang, en dit vooral in de drankenindustrie en binnen de categorie "diverse" voor bedrijven met meer dan 50 werknemers (respectievelijk 62% en 72%).

In de andere activiteitensegmenten die in de studie aan bod komen, is er geen wezenlijk verschil in aantal hooggekwalificeerde personen naargelang de grootte van de onderneming.

Ten slotte werd aan de bedrijfsleiders gevraagd een lijst te maken van de *beroepen waarvoor geen enkele kwalificatie vereist is*. Deze nochtans op het eerste gezicht eenvoudige vraag heeft echter heel wat bedrijfsleiders aan het twijfelen gezet²⁵.

Zoals reeds eerder vermeld, houdt de definitie op basis van het studieniveau geen rekening met de ervaring of met de kwalificaties of bekwaamheden die werden verworven bij de uitoefening van het beroep. Bijgevolg, wanneer arbeidsplaatsen worden ingenomen door personen zonder diploma, houdt dit niet in dat er geen kwalificaties vereist zijn. De titularissen van deze arbeidsplaatsen beschikken immers over deze kwalificaties dankzij hun ervaring.

²⁵ Het was tevens de bedoeling om in het kader van deze studie voor elk van de productieberoepen het aantal personen alsook het aantal laaggeschoolden onder hen te bepalen. De verzamelde gegevens lieten dit echter niet toe omwille van een gebrek aan bruikbare antwoorden. Door het hoger detailgehalte en soms door het grote aantal banen waarop de vragen betrekking hadden, hebben sommige bedrijven deze twee gegevens niet kunnen meedelen terwijl andere bedrijven wel hebben meegedeeld hoeveel personen een productieberoep uitoefenen, maar niet konden zeggen hoeveel laaggeschoolden zich onder hen bevonden.

Verskillende bedrijfsleiders hebben tevens gemeld dat zij geen specifiek diploma eisen, maar dat zij zelf het aangeworven personeel opleiden bij gebrek aan een passende (school)opleiding. Na deze interne opleiding wordt het personeel als "gekwalificeerd" beschouwd.

Rekening houdende met voorgaande opmerkingen, zijn er volgens de bedrijfsleiders toch een aantal beroepen waarvoor geen enkele bijzondere kwalificatie vereist is (verworven via een schoolopleiding, bedrijfsopleiding of via ervaring, ook al kunnen bepaalde bekwaamheden worden verwacht). Het ging in de eerste plaats om beroepen die verband houden met de productie (zoals productiearbeider, productieoperator, uitsnijder-uitbener, blader- of wafeldeegbereider) en vervolgens, in dezelfde mate, om logistieke beroepen [waaronder voornamelijk inpakkers of verpakkers en chauffeurs(-bestellers)], verkopers en ten slotte personen die instaan voor onderhoud of schoonmaak.

Omwille van de soms beperkte omvang van de onderneming, worden sommige taken waarvoor geen kwalificatie vereist is, niet altijd aan een afzonderlijke arbeidsplaats toegewezen, maar worden ze daarentegen door het gekwalificeerd personeel uitgevoerd, naast zijn andere taken. In deze context vermelden we bijvoorbeeld de onderhoudstaken of soms logistieke taken die, hoewel ze, met uitzondering van de kennis van algemene hygiënevoorschriften, geen bijzondere kwalificaties vereisen, heel vaak door het productiepersoneel worden waargenomen. (cf. lager).

1.1.6. Type van beroep

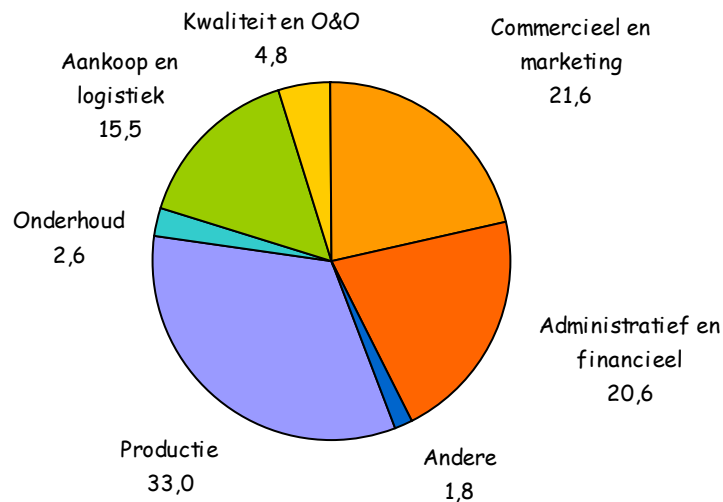
Op grond van de volgende gegevens²⁶, stellen we vast dat er binnen de voedingsindustrie een grote *diversiteit aan beroepen* bestaat. Eén op de drie beroepen houdt verband met productie, de overige beroepen zijn hoofdzakelijk van het commerciële type of marketinggericht (22%), alsook van het administratieve of financiële type (21%). De rest van de beroepen houdt in hoofdzaak verband met productieverwante en ondersteunende taken op het vlak van aankoop, logistiek en vervoer (16%) en, in mindere mate, met kwaliteit, onderzoek en ontwikkeling (5%).

Gezien het geringe aandeel van de onderhouds- en schoonmaakberoepen (3%) herhalen we dat meerdere bedrijfsleiders de aandacht vestigden op de noodzaak aan *polyvalentie* bij het productiepersoneel, wat over het algemeen inhoudt dat het personeel tevens moet instaan voor onderhoudstaken en eventueel andere aanverwante taken zoals logistiek.

²⁶ We merken op dat twee grote bedrijven hun bezoldigd personeel (hetzij ongeveer 580 personen) niet hebben opgesplitst volgens type van beroep.

Betreffende de noodzakelijke polyvalentie, die onder meer afhankelijk is van de grootte van de onderneming, noteren we dat de andere beroepen die werden aangehaald (hetzij 2% van de bezoldigde arbeid) uitsluitend beroepen zijn die commerciële en administratieve aspecten combineren.

Grafiek 6 : Werkgelegenheid volgens type beroep (%)

Het relatief geringe aantal productieberoepen in de voedingsindustrie is op het eerste gezicht merkwaardig.

Eenzijds is dit te verklaren door de aanwezigheid van bedrijven die in feite geen enkele productieactiviteit uitoefenen, hoewel ze beschouwd worden als een bedrijf dat actief is in de voedingsindustrie en dit om meerdere redenen. In deze context vermelden we de deelname van maatschappelijke zetels of dienstencentra van voedingsbedrijven, die vrij groot zijn in omvang, die administratieve of financiële activiteiten uitoefenen of activiteiten uitvoeren die verband houden met commerciële aspecten, marketing en/of kwaliteit, onderzoek en ontwikkeling. Daarnaast vermelden we enerzijds de deelname van ondernemingen met een kleinere omvang die hun productieactiviteiten sinds kort uitbesteden of onlangs naar een ander Gewest, meestal Vlaanderen, hebben verhuisd, maar hun verkooppunt in Brussel hebben behouden en anderzijds de deelname van bedrijven die al dan niet deel uitmaken van een groep en die enkel instaan voor de distributie van producten.

Daarnaast noteren we tevens de deelname van enkele kleine bedrijven wier productieactiviteiten door zelfstandigen of de bedrijfsleider worden uitgevoerd omdat ze sinds kort geen bezoldigd personeel meer in dienst hebben of omdat het bezoldigd personeel niet wordt ingezet voor de productie, maar voor andere taken, zoals transport.

In het algemeen bekeken heeft het personeel van *iets meer dan één voedingsbedrijf op vijf* (22%), wat goed is voor 40% van de bezoldigde arbeid, *niets met productieactiviteiten te maken en dit omdat het bedrijf geen productieactiviteiten uitoefent of omdat de productie in handen is van zelfstandigen*. Op grond van de beschikbare gegevens merken we tevens op dat in de voedingsbedrijven met productieactiviteiten bijna twee op de drie bezoldigde werknemers bij de productie betrokken zijn.

Tabel 9 : Type beroep in ondernemingen met of zonder productieactiviteiten (%)

Type beroep	Productieactiviteit		Totaal
	Met	Zonder ²⁷	
Productie	62,3		33,0
Onderhoud	3,0	2,2	2,6
Aankoop en logistiek	11,0	20,6	15,5
Kwaliteit en O&O	1,1	9,0	4,8
Commercieel en marketing	12,4	31,9	21,6
Administratief en financieel	7,5	35,5	20,6
Andere	2,7	0,8	1,8
Totaal	100	100	100

Een geringer aantal bezoldigde arbeidsplaatsen dat verband houdt met productieactiviteiten is een vaststelling die vooral in grote bedrijven, bedrijven uit de drankenindustrie, de zuivel- en ijsproducenten, alsook in de categorie "diverse" wordt gedaan. In de bakkerijen, chocolade- en suikerwerkfabrieken is dit echter veel minder het geval.

Het aantal bezoldigde personen dat een beroep i.v.m. productie uitoefent, varieert dus naargelang de grootte van de ondernemingen: van iets minder dan één bezoldigde werknemer op vier in de bedrijven met minstens 50 werknemers tot ongeveer één werknemer op twee voor de minder grote ondernemingen. Daarnaast merken we op dat beroepen i.v.m. kwaliteit en onderzoek niet voorkomen in bedrijven met minder dan 10 werknemers aangezien deze activiteiten in voorkomend geval door de bedrijfsleider worden uitgevoerd, naast zijn gangbare taken. Dit type van beroep, alsook de administratieve en financiële beroepen, zijn hoofdzakelijk geconcentreerd in ondernemingen met minstens 50 werknemers.

Het aantal personen dat in de productie is tewerkgesteld, verschilt ook naargelang de activiteitensector en is het hoogst in chocoladefabrieken, bedrijven actief in de vleessector en bakkerijen. In deze laatste sectoren noteren we bovendien het grootste aantal commerciële banen, waaronder de verkopers, die het meest voorkomen in de artisanale bakkerijen.

²⁷ In de meeste gevallen betekent "zonder productieactiviteit" dat de onderneming geen enkele productieactiviteit uitvoert. In drie gevallen betekent "zonder productieactiviteit" dat de taken die verband houden met de productie niet door het bezoldigd personeel maar door de bedrijfsleider of door zelfstandigen worden uitgevoerd.

Tabel 10 : Werkgelegenheid volgens beroep, activiteitensector en bedrijfsgrootte (%)

	Type beroep						
	Productie	Onderhoud	Aankoop en logistiek	Kwaliteit en O&O	Commercieel en marketing	Administratief en financieel	Andere
Activiteitensector							
Vlees	60,7	4,9	16,9	0,5	4,5	9,1	3,4
Productie en verwerking	34,8	12,0	30,0	0,4	6,4	7,2	9,2
Groothandel	69,8	2,4	12,3	0,6	3,8	9,8	1,4
Bakkerijen	55,4	4,2	7,4	1,5	24,2	5,0	2,4
(Semi-)industrieel	68,3	2,9	11,9	2,5	5,8	3,3	5,3
Artisanaal	44,8	5,4	3,7	0,7	39,1	6,4	
Chocoladefabrieken	62,0	2,7	9,5	1,8	12,7	8,1	3,2
Dranken			22,9	13,9	24,3	38,9	
Zuivelproducten	4,7	1,6	1,0		63,2	27,5	2,1
Diverse	10,3	1,3	16,3	2,1	38,9	30,8	0,3
Bedrijfsgrootte							
< 10 werknemers	55,1	1,2	10,5		18,2	10,5	4,5
10 tot 49 werknemers	49,7	4,2	13,0	1,5	21,3	6,3	4,0
50 werknemers en meer	23,6	2,1	17,1	6,8	22,1	27,8	0,6
Totaal	33,0	2,6	15,5	4,8	21,6	20,6	1,8

1.2. Evolutie van de werkgelegenheid

Wanneer we de gegevens m.b.t. de evolutie van de werkgelegenheid en de conjuncturele context van de laatste jaren bestuderen²⁸, stellen we vast dat de Brusselse voedingsbedrijven een *bepaald dynamisme* laten optekenen. Bijna acht ondernemingen op de tien bevestigen immers dat hun bezoldigde arbeid *de laatste drie jaar* met minstens 2% (22% van de ondernemingen) is gestegen of stabiel is gebleven (56%). Dit neemt niet weg dat twee op de tien bedrijven hun bezoldigde arbeid met 2% hebben zien dalen.

Wat de verschillende *activiteitensectoren* betreft, spreken de bakkerijen het vaakst over een verhoging (26% onder hen), de vleesverwerkende bedrijven over een status quo (73% onder hen en zelfs 77% wanneer het gaat om de groothandel) en de chocoladefabrieken vermelden een vermindering (29%).

We voegen er bovendien aan toe dat het aantal bedrijven dat zijn werkgelegenheid zag groeien, toeneemt naarmate de *grootte* van de onderneming stijgt: 17% voor de ondernemingen met minder dan 10 werknemers, 42% voor de ondernemingen met minstens 50 werknemers en 25% wanneer het gaat om middelgrote ondernemingen. De bedrijven met minstens 50 werknemers die hun werkgelegenheid hebben zien dalen, zijn daarentegen ook hoger in aantal (33% tegenover om en bij de 20% voor de minder grote ondernemingen).

²⁸ Verschillende bronnen, zoals Fevia en de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, merken op dat, ondanks de economische vertraging van de laatste jaren, de werkgelegenheid in de voedingsindustrie in België blijf geeft van een stabilisatie gedurende de periode van 2001 tot 2004.

Tabel 11 : Voorbije en komende evolutie van de werkgelegenheid (%)

	Gedurende de laatste drie jaar			In 2005, ten opzichte van 2004		
	-	=	+	-	=	+
Activiteitensector						
Vlees	10,8	73,0	16,2	8,3	77,8	13,9
Productie en verwerking	20,0	66,7	13,3	21,4	71,4	7,1
Groothandel	4,5	77,3	18,2		81,8	18,2
Bakkerijen	20,6	52,9	26,5	14,7	61,8	23,5
(Semi-)industrieel	33,3	33,3	33,3	11,1	55,6	33,3
Artisanaal	16,0	60,0	24,0	16,0	64,0	20,0
Chocolade- en suikerwerkfabrieken	29,4	58,8	11,8		93,8	6,3
Dranken	50,0		50,0	25,0	50,0	25,0
Zuivel- en ijsproducten	33,3	16,7	50,0	33,3	50,0	16,7
Diverse	28,6	50,0	21,4	14,3	57,1	28,6
Bedrijfsgrootte						
Minder dan 10 werknemers	21,7	61,7	16,7	13,3	70,0	16,7
10 tot 49 werknemers	17,5	57,5	25,0	10,0	70,0	20,0
50 werknemers en meer	33,3	25,0	41,7	10,0	70,0	20,0
Total	21,4	56,3	22,3	11,8	70,0	18,2

Opmerking: "-", daling \geq 2%; "=", stabilisatie tussen -2% en 2%; "+", stijging \geq 2%.

Er is echter ook sprake van een *zeker optimisme* binnen de ondernemingen aangezien, *in vergelijking met 2004*, slechts 12% onder hen voor 2005 een daling van hun werkgelegenheid voorspelt, terwijl 18% een stijging van meer dan 2% voorziet en 70% een stabilisatie verwacht. Deze percentages zijn ongeveer gelijkaardig voor de verschillende *bedrijfsgroottes*. Vanuit het standpunt van de *activiteitensectoren* daarentegen, zijn de chocolade- en suikerwerkfabrieken en vervolgens de vleessector het hoogst in aantal om een stabilisering van hun arbeid te voorspellen, terwijl de bakkerijen in de meerderheid zijn om een stijging te voorspellen.

Wat de evolutie van de arbeid betreft, dienen *twee opmerkingen* te worden gemaakt. Enerzijds, op grond van de voorspellingen van de bedrijfsleiders m.b.t. de evolutie van de bezoldigde arbeid op korte termijn, is het echter *niet mogelijk het aantal nieuwe of verloren arbeidsplaatsen in te schatten*²⁹.

Anderzijds stellen we tevens een *zekere malaise* vast. Sommige bedrijfsleiders (5,4%) hebben te kennen gegeven dat zij eraan dachten hun activiteiten stop te zetten, onder meer door de verhoogde concurrentie, de hoge loonkosten, de belangrijke investeringen opgelegd door hygiëne- en milieunormen, hoge onroerende lasten of problemen i.v.m. veiligheid. We komen op dit punt terug in het kader van de investeringen of de evolutie van de vestiging in het Brussels Gewest.

²⁹ Zie tevens het punt betreffende de aanwervingsintenties (deel 2, punt 2.3).

1.3. Leerlingwezen

Naast een beschrijving van de bezoldigde arbeid, werd aan de bedrijfsleiders tevens gevraagd of zij in 2004 leerjongeren tewerkstelden. *Iets meer dan één onderneming op zes* (hetzij 16% onder hen) heeft geantwoord tussen één en drie personen met een leercontract in dienst te hebben. In het totaal telden we 24 leerjongeren, wat overeenkomt met 0,6% van de totale bezoldigde arbeid. Dit is met andere woorden één leerjongen per 160 bezoldigde arbeidsplaatsen.

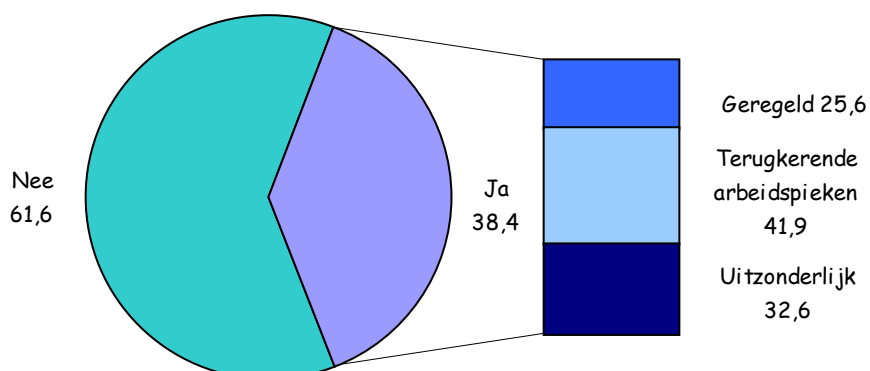
Er worden echter verschillen vastgesteld naargelang de activiteitensectoren. Leerjongeren komen het vaakst voor in bakkerijen (32%) en vooral wanneer zij van het (semi-)industriële type zijn (44%) tegenover het artisanale type (28%), terwijl de chocolade- en de suikerwerkfabrieken rond het gemiddelde schommelen (18%). In de vleessector zijn de leerjongeren minder talrijk (8,1%) en zelfs helemaal afwezig als het gaat om productie en verwerking. De sectorale verschillen kunnen onder meer verklaard worden door het specifieke karakter van de beroepen, en door het feit of ze al dan niet via een leercontract kunnen worden aangeleerd. Het beroep bijvoorbeeld van beenhouwer-slager, brood- en banketbakker, chocoladebewerker-suikerbakker of ijsbereider kunnen met een leercontract worden aangeleerd. Voor een uitsnijder-uitbener of productieoperator is dit niet het geval.

In termen van bedrijfsgrootte ten slotte, zijn het voornamelijk de bedrijven met 10 tot 49 werknemers die het hoogste aantal leerjongeren tellen (hetzij 28% tegenover 8% in de kleine ondernemingen en 17% in de ondernemingen met minstens 50 werknemers).

1.4. Uitzendarbeid

Naargelang hun behoeften kunnen de bedrijven een beroep doen op verschillende vormen van flexibele arbeid, waaronder uitzendwerk. *Iets meer dan zes onderneming op tien* verklaart in 2004 geen beroep op uitzendkrachten te hebben gedaan. Aan de andere kant hebben *38% van de ondernemingen op min of meer regelmatige basis hiervan gebruik gemaakt*. Zo heeft 25% onder hen op regelmatige basis uitzendkrachten tewerkgesteld, 42% in geval van terugkerende arbeidspieken en 33% bij wijze van uitzondering.

Grafiek 7 : Tewerkstelling van uitzendkrachten (%)

In het jaar 2004 varieerde de aanwerving van uitzendkrachten naargelang de *activiteitensector*. De artisanale bakkerijen en de ondernemingen actief in de vleessector, ongeacht of het ging om productie of distributie, maken relatief minder gebruik van deze vorm van flexibele arbeid.

Tabel 12 : Uitzendarbeid volgens activiteitensector

Activiteitensector	Ja	Nee	Totaal	% ja
Vlees	13	24	37	35,1
Productie en verwerking	5	10	15	33,3
Groothandel	8	14	22	36,4
Bakkerijen	9	25	34	26,5
(Semi-)industrieel	4	5	9	44,4
Artisanaal	5	20	25	20,0
Chocolade- en suikerwerkfabrieken	9	8	17	52,9
Dranken	3	1	4	75,0
Zuivel- en ijsproducten	1	5	6	16,7
Diverse	8	6	14	57,1
Totaal	43	69	112	38,4

We merken op dat deze sectorale verschillen m.b.t. het al dan niet gebruiken van uitzendkrachten deels te wijten zijn aan de *grootte van de onderneming*. Zoals duidelijk wordt uit onderstaande tabel, neemt de uitzendarbeid toe naarmate de bedrijfsgrootte stijgt. Zoals reeds eerder gezegd, tellen de bakkerijen en de vleessector een groter aantal kleine bedrijven.

Tabel 13 : Uitzendarbeid volgens bedrijfsgrootte

Bedrijfsgrootte	Ja	Nee	Totaal	% ja
Minder dan 10 werknemers	13	47	60	21,7
10 tot 49 werknemers	18	22	40	45,0
50 werknemers en meer	12		12	100,0
Totaal	43	69	112	38,4

2. Aanwerving

In dit hoofdstuk, wordt op de volgende vragen een antwoord geformuleerd: Hoeveel ondernemingen waren tussen 2002 en 2004 op zoek naar bezoldigd personeel? Welke profielen werden er gezocht? Hebben de ondernemingen, aangaande elk van deze profielen, rekruteringsmoeilijkheden ondervonden op de Brusselse arbeidsmarkt en, zo ja, waarom? En ten slotte, welke aanwervingsintenties hebben ze in de nabije toekomst?

2.1. Aanwervingen in het verleden

Tijdens de periode 2002-2004, waren ruim zeven ondernemingen op tien op zoek naar personeel om aan te werven.

In vergelijking met dit positief resultaat, scoort de vleessector iets lager met 62% van de ondernemingen. Er dient eveneens te worden opgemerkt dat alle ondernemingen met minstens 50 werknemers in het verleden personeel hebben gezocht, tegenover 60% van de ondernemingen met minder dan 10 werknemers, en 80% van de middelgrote ondernemingen.

Tabel 14 : Aanwervingen gedurende de periode 2002-2004

	Ja	Nee	Weet het niet	Totaal	% ja
Activiteitensector					
Vlees	23	13	1	37	62,2
Productie en verwerking	10	5		15	66,7
Groothandel	13	8	1	22	59,1
Bakkerijen	28	6		34	82,4
(Semi-)industrieel	8	1		9	88,9
Artisanaal	20	5		25	80,0
Chocolade- en suikerwerkfabrieken	13	4		17	76,5
Dranken	3	1		4	75,0
Zuivel- en ijsproducten	6			6	100,0
Diverse	7	6	1	14	50,0
Bedrijfs grootte					
Minder dan 10 werknemers	36	22	2	60	60,0
10 tot 49 werknemers	32	8		40	80,0
50 werknemers en meer	12			12	100,0
Totaal	80	30	2	112	71,4

2.2. Moeilijkheden op de Brusselse arbeidsmarkt

Een niet te onderschatten aandeel van de Brusselse voedingsbedrijven, was recentelijk op zoek naar personeel. De enige kanttekening die hierbij moet worden gemaakt, is dat velen onder hen ook rekruteringsmoeilijkheden hebben ondervonden. Van alle ondernemingen op zoek naar personeel, *hadden immers meer dan vier ondernemingen op vijf problemen* om één of meerdere vacante betrekkingen in te vullen. Ondanks dit laatste betrekkelijk onrustwekkende resultaat, moet echter worden vermeld dat dit niet noodzakelijk betekent dat de ondernemingen, bij gebrek aan geschikte kandidaten, van de aanwerving hebben moeten afzien. De vraag "heeft u, voor elk van de gezochte profielen, moeilijkheden ondervonden om personeel te vinden", kan bovendien een globaal en subjectief antwoord vanwege de bedrijfsleiders met zich brengen. De bedrijfsleiders kunnen bijvoorbeeld de neiging hebben een affirmatief antwoord te geven, zelfs al stootten ze tijdens hun zoektocht slechts éénmaal op een ongeschikte kandidaat, en dit ongeacht het aantal kandidaten ze hebben ontmoet, en hoeveel daarvan uiteindelijk aan de voorwaarden voldeden.

Aan de bedrijfsverantwoordelijken werd ook gevraagd voor welke profielen ze gedurende de periode 2002-2004 mensen hadden willen aanwerven. Er werd niet gevraagd naar het aantal vacante betrekkingen voor elk van de gezochte profielen³⁰, maar er kan worden opgemerkt dat één op de twee betrokken bedrijven één enkel profiel noemde, terwijl de andere bedrijven meerdere profielen vermeldden, één van hen somde zelfs zes verschillende profielen op.

De genoemde profielen werden, omwille van de leesbaarheid, gegroepeerd naargelang het type beroep waartoe ze behoren. Tot *de meest genoemde beroepen* horen, in de eerste plaats, de productieberoepen (onder andere de profielen van slager, beenhouwer, uitbener, brood- en banketbakker, chocoladebewerker en arbeider of productie-operator), vervolgens de commerciële beroepen (voornamelijk verkopers) en, tot slot, de logistieke beroepen (vooral chauffeurs, arbeiders verpakking en magazijnbeheerders). Daarenboven gaat het bij de administratieve en financiële beroepen hoofdzakelijk om administratieve bedienden zoals secretarissen, terwijl de zogenaamde "diverse" beroepen uiteenlopende profielen omvatten, gaande van informatici en onderhoudspersoneel, tot functies zoals die van kwaliteitsverantwoordelijke, onderhoudstechnicus, bediende zonder specifieke kwalificatie, trainer of ingenieur,...

Zoals kan worden vastgesteld, zijn de rekruteringsproblemen die de ondernemingsverantwoordelijken ondervinden groot, vermits *iets meer dan drie van de vier* gezochte profielen als moeilijk in te vullen worden beschouwd. Het aandeel van de profielen dat

³⁰ Anders gezegd, met de 143 door de bedrijfsleiders vermelde profielen, komen minstens 143 vacante betrekkingen overeen.

moelijk ingevuld geraakt, mag niet worden onderschat, maar is verschillend naargelang het type beroep.

Tabel 15 : Gezochte beroepen tussen 2002 en 2004 en aanwervingsmoeilijkheden

Type beroep	Gezochte beroepen	Aanwervingsmoeilijkheden	
		Ja	% ja
Productieberoepen	61	48	78,7
Aankoop en logistieke beroepen	22	14	63,6
Commerciële en marketing beroepen	32	28	87,5
Administratieve en financiële beroepen	12	9	75,0
Diverse	16	10	62,5
Totaal	143	109	76,2

Aan de bedrijfsleiders werd, behalve naar de rekruteringsproblemen, eveneens naar *de eventuele oorzaken* gevraagd, die in drie categorieën kunnen worden verdeeld.

Is er een gebrek aan opgeleide kandidaten voor bepaalde beroepen, dan spreekt men van een kwantitatief tekort. Wanneer de kandidaten niet voldoen aan de functievereisten op het vlak van opleidingsniveau, ervaring, taalkennis of technische bekwaamheden gaat het om een kwalitatief tekort. Ten slotte kunnen ook ongunstige arbeidsomstandigheden aan de oorzaak van het tekort liggen.

Hieraan moet bovendien worden toegevoegd dat de drie soorten oorzaken elkaar niet uitsluiten, ze zijn bijgevolg cumuleerbaar en kunnen elkaar onderling beïnvloeden. De bedrijfsverantwoordelijken konden dus met betrekking tot de profielen die volgens hen moeilijk in te vullen waren, één enkele of meerdere van deze oorzaken aanduiden.

Globaal genomen, blijkt hieruit dat meer dan zes profielen op tien moeilijk in te vullen kunnen zijn omwille van kwalitatieve problemen, vijf op de tien door een kwantitatief tekort, en vier op de tien doordat de arbeidsomstandigheden als ongunstig worden ervaren. Betreffende dit laatste, wezen de bedrijfsverantwoordelijken voornamelijk op de werkuren, die nu eens vroeg in de ochtend vallen of betrekkelijk laat 's avonds, dan weer gedurende het weekend, in ploeg of 's nachts, met variabele uurroosters. Naast de werkuren, vermeldden ze eveneens de werkdruk en het werkritme, het terugkeren van steeds dezelfde taken, de verloning, alsook het imago van de sector.

De genoemde beroepstypes wijken min of meer af van dit algemene beeld. Bij de verdere analyse, per beroepstype, is voorzichtigheid dus aan de orde, in het licht van het aantal beroepen waar zich rekruteringsproblemen voordeden, en de verklaringen die hiervoor werden gegeven. Zo hebben ten opzichte van het algemene profiel, de kwantitatieve schaarste en de arbeidsomstandigheden vaker betrekking op de productieberoepen, terwijl het kwalitatieve tekort vaker optreedt bij de commerciële en administratieve beroepen.

Tabel 16 : Verklaringen voor de aanwervingsmoeilijkheden (%)

Type beroep	Moeilijk in te vullen	Kwantitatief tekort	Kwalitatief tekort	Arbeidsomstandigheden
	A	%	%	%
Productieberoepen	48	60,4	60,4	45,8
Aankoop en logistieke beroepen	14	21,4	57,1	42,9
Commerciële en marketing beroepen	28	35,7	67,9	39,3
Administratieve en financiële beroepen	9	55,6	88,9	0,0
Diverse	10	70,0	40,0	60,0
Totaal	109	49,5	62,4	41,3

Wat betreft de niet-exclusieve verklarende factoren van kwalitatieve aard, werden meer bepaald de technische bekwaamheden, de ervaring en de talen het meest vermeld. In verband hiermee, dient onderstreept te worden dat het opleidingsniveau heel zelden als kwalitatieve verklaring werd aangestipt. Dit lijkt te bevestigen wat hiervoor reeds werd opgemerkt (cf. deel 2, punt 1.1.5), namelijk het ondergeschikt belang dat de bedrijfsleiders in de voedingsindustrie aan de opleiding lijken toe te kennen, in tegenstelling tot de ervaring en de bekwaamheden verworven op de werkvloer.

Er bestaan verschillen naargelang het type beroep, maar deze moeten met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Voor de productieberoepen is het immers zo dat het gebrek aan technische bekwaamheden of ervaring frequenter opduiken. Wat betreft de logistieke en commerciële beroepen daarentegen, zijn het vaker de ontoereikende taalkennis en de houding die in het oog springen. Wat deze laatste betreft, werden enerzijds voornamelijk de presentatie en anderzijds het gebrek aan motivatie als verklaring opgegeven, hetgeen volgens de werkgevers door de werkloosheidsval kan worden verklaard³¹. Ten slotte werden met betrekking tot de administratieve en financiële beroepen, de afwezigheid van bepaalde technische bekwaamheden en vervolgens, in dezelfde mate, de ervaring en de onvoldoende taalkennis als verklaring naar voren geschoven.

³¹ Dat wil zeggen een situatie waar voor de werkzoekende de stimulans om het werk aan te nemen onbeduidend, zelfs onbestaande is, gezien de uitkeringen die hij geniet.

Tabel 17 : Verklaringen van kwalitatieve aard voor de aanwervingsmoeilijkheden (%)

Type beroep	Moelijk in te vullen	Opleidings-niveau	Ervaring	Talen	Bekwaamheden	Houding
	A	%	%	%	%	%
Productieberoepen	48	6,3	25,0	4,2	35,4	12,5
Aankoop en logistieke beroepen	14		21,4	28,6	7,1	21,4
Commerciële en marketing beroepen	28		10,7	32,1	14,3	25,0
Administratieve en financiële beroepen	9	11,1	44,4	44,4	55,6	
Diverse	10	20,0	20,0	20,0	30,0	
Totaal	109	5,5	22,0	19,3	27,5	14,7

2.3. Aanwervingen in de nabije toekomst

Bijna de helft van de ondernemingen die in het kader van deze enquête werden geraadpleegd, hebben de intentie in de nabije toekomst personeel aan te werven. De meerderheid onder hen (91%), had in het verleden bovendien reeds een aanwerving gedaan.

Met ruim zes ondernemingen op de tien die aanwervingen overwegen, onderscheiden de bakkerijen zich. De ondernemingen met minstens 50 werknemers, hebben bovendien in verhouding meer rekruteringsplannen (75%).

Tabel 18 : Plannen om nieuw personeel aan te werven

	Ja	Nee	Weet het niet	Totaal	% ja
Activiteitssector					
Vlees	15	19	3	37	40,5
Productie en verwerking	4	8	3	15	26,7
Groothandel	11	11		22	50,0
Bakkerijen	21	9	4	34	61,8
(Semi-)industriële	6	2	1	9	66,7
Artisanaal	15	7	3	25	60,0
Chocolade- en suikerwerkfabriek.	7	10		17	41,2
Dranken	2	2		4	50,0
Zuivel- en ijsproducten	2	4		6	33,3
Diverse	6	8		14	42,9
Bedrijfs grootte					
Minder dan 10 werknemers	27	28	5	60	45,0
10 tot 49 werknemers	17	21	2	40	42,5
50 werknemers en meer	9	3		12	75,0
Totaal	53	52	7	112	47,3

Aan de bedrijfsverantwoordelijken werd, los van het aantal geplande aanwervingen, gevraagd welke profielen ze wilden aanwerven. Deze werden omwille van de leesbaarheid

per beroepstype gerangschikt, en hieruit kan worden afgeleid dat de profielen die in de nabije toekomst worden gezocht, grotendeels overeenstemmen met de profielen die tijdens de periode 2002-2004 werden gezocht.

Tabel 19 : Gezochte beroepen in de nabije toekomst

Type beroep	A	%
Productieberoepen	34	38,2
Aankoop en logistieke beroepen	11	12,4
Commerciële en marketing beroepen	26	29,2
Administratieve en financiële beroepen	6	6,7
Diverse	12	13,5
Totaal	89	100

Er werd aan de bedrijfsleiders eveneens gevraagd *het aantal geplande aanwervingen* te verduidelijken, en het aantal aanwervingen te preciseren die een toename van het personeelsbestand vormen.

Deze vraag kon door meer dan één ondernemingsverantwoordelijke op vier niet worden beantwoord, met name omwille van bepaalde onzekere factoren (onzekerheden te wijten aan rekruteringsproblemen of omwille van bijvoorbeeld bepaalde geplande maar nog niet geconcretiseerde uitbreidingsplannen, de economische conjunctuur, het vertrek van werknemers die vervangen moeten worden,...). Minder dan één ondernemingsverantwoordelijke op vijf is bovendien van plan aanwervingen te doen om personeel te vervangen, terwijl ruim één op de twee verklaart dat de voorziene aanwervingen of een gedeelte ervan, een toename van het personeelsbestand met zich zullen brengen.

Tabel 20 : Aanwervingsplannen en de uitbreiding of vervanging van het personeelsbestand

	A	%
Uitbreiding	22	41,5
Vervanging	10	18,9
Uitbreiding en vervanging	6	11,3
Weet het niet	15	28,3
Totaal	53	100

Uit het voorgaande blijkt dat het voor de bedrijfsverantwoordelijken niet altijd evident is om een schatting te maken van de toekomstige aanwervingen, doordat onzekere factoren kunnen optreden, en omwille van de moeilijkheden om de personeelstekorten op middellange termijn in te plannen. Drie ondernemingen op vijf met aanwervingsplannen konden een cijfer geven en verklaarden tussen één en vijftien personen in dienst te willen nemen. In het totaal verklaarden ze samen 91 aanwervingen te doen, waarvan één op de twee een productieberoep betreft, en één op de drie een commercieel beroep. Als deze aanwervingen effectief doorgaan, worden 73 nieuwe arbeidsplaatsen gecreëerd.

Anders gezegd, daar waar een schatting kon worden gemaakt, beogen vier geplande aanwervingen op vijf een personeelsstijging. Maar er dient te worden opgemerkt dat men op basis van deze gegevens, geen netto saldo kan berekenen, aangezien men buiten het feit dat sommige bedrijfsverantwoordelijken de toekomstige aanwervingen niet hebben kunnen inschatten, evenmin beschikt over de gegevens aangaande het vertrek van werknemers (ontslag, het niet vervangen van contracten van bepaalde duur,...), in de bedrijven waar geen aanwervingen zijn gepland.

3. Recente evoluties en vooruitzichten

Er werd bij de bedrijfsleiders gepeild naar de ontwikkelingen die hun onderneming de laatste vijf jaar heeft doorgemaakt en de eventuele impact daarvan op de kwalificatie van de werknemers. Verschillende types van ontwikkeling werden onderscheiden: evoluties op het vlak van de producten (nieuwe producten of sterk gewijzigde producten, verdwenen producten of een gewijzigde verpakking), de productiemachines, de veiligheids-, hygiëne- en milieunormen, de markten, organisatorische wijzigingen zoals een fusie, een overname,...

Volgens de resultaten van de enquête heeft slechts 12% van de ondernemingen in de loop van de laatste vijf jaar geen enkele van deze ontwikkelingen doorgemaakt. Daar tegenover hebben iets minder dan negen bedrijven op tien minstens één van deze evoluties ondergaan.

Tabel 21 : Evoluties gedurende de laatste vijf jaar (%)

	Ja	Nee	Totaal
<i>Producten</i>	<i>46,8</i>	<i>53,2</i>	<i>100</i>
Nieuwe of aanzienlijke wijzigingen	36,7	63,3	100
Verdwijnen	24,1	75,9	100
Gewijzigde verpakking	19,3	80,7	100
<i>Nieuwe productiemachines</i>	<i>22,9</i>	<i>77,1</i>	<i>100</i>
<i>Normen betreffende veiligheid, hygiëne en milieu</i>	<i>60,0</i>	<i>40,0</i>	<i>100</i>
<i>Nieuwe markten</i>	<i>18,5</i>	<i>81,5</i>	<i>100</i>
<i>Organisatorische wijzigingen</i>	<i>24,1</i>	<i>75,9</i>	<i>100</i>
<i>Andere</i>	<i>7,4</i>	<i>92,6</i>	<i>100</i>
Totaal	88,2	11,8	100

Onder de genoemde ontwikkelingen nemen de evoluties op het vlak van de *normen betreffende veiligheid, hygiëne en milieu* de eerste plaats in, liefst zes bedrijven op tien maken hiervan melding.

Op de tweede plaats noteren we de *productgebonden ontwikkelingen* (47%), die zowel betrekking hebben op de vernieuwing of wijziging van de producten (37%), als op de verdwijning van sommige producten (24%) - meestal ten gevolge van vernieuwingen - en/of de wijziging van de verpakking (19%).

In verband met de eerste twee aspecten verklaren de meeste verantwoordelijken dat het noodzakelijk is om het gamma aan te passen aan de heersende tendensen of het seizoen. Een minderheid vermeldt dat wie met artisanale producten werkt, creatief

moet zijn. Op die manier zijn de meeste verdwijningen van producten, behoudens een aantal uitzonderingen, het logische gevolg van het ontstaan van nieuwe producten.

Bovendien zijn de productvernieuwingen zeer specifiek aan de ondernemingen en aan het activiteitensegment waarin zij actief zijn. Zo werd melding gemaakt van nieuwe gebakjes of een nieuw assortiment pralines, de lancering van speciale broden, dieetproducten of biologische producten, wijzigingen in de vorm van het product, de ontwikkeling van nieuwe aroma's,... Hoewel het in de meeste gevallen gaat om vernieuwingen die door het bedrijf zelf worden doorgevoerd, stellen we vast dat het in een aantal gevallen uitsluitend om de distributie gaat van nieuwe producten die niet door de onderneming zelf worden vervaardigd.

De wijzigingen aan de verpakking hebben hoofdzakelijk betrekking op het uitzicht van de verpakking (nieuwe druk, het esthetische van de verpakking,...) of op de manier waarop het product wordt verpakt (apart of in bulk, in karton of inox,...).

Verder maakt nagenoeg één bedrijfsleider op vier gewag van *organisatorische wijzigingen*. Deze wijzigingen betreffen voornamelijk fusies, overname van de onderneming door een derde of overname door de onderneming van een ander bedrijf, decentralisatie van de activiteit met verhuizing van de productiesite buiten het Brussels Gewest maar behoud van een activiteit in Brussel, wijzigingen in de organisatie van het werk, de sluiting van afdelingen of de interne reorganisatie daarvan, uitbreiding,

Eveneens, vermeldt bijna één bedrijfsleider op vier de *aanschaf van nieuwe productiemachines*, waarvan de technologische complexiteit varieert gaande van broodsnijmachines tot de automatisering van de productielijnen.

Van de verantwoordelijken verklaart 19% *nieuwe afzetmarkten* te hebben aangeboord en een aantal andere ondernemingen zijn momenteel nieuwe markten aan het verkennen. De meest genoemde nieuwe afzetmogelijkheden zijn export naar nieuwe landen, de opening van nieuwe verkooppunten of zelfs filialen in het buitenland, en de verwerving of ontwikkeling van nieuwe producten die ipso facto een nieuw cliënteel aantrekken of zich op een specifieke doelgroep richten.

Tot slot werd als *andere ontwikkelingen* voornamelijk de informatisering genoemd, via de aankoop van nieuw informaticamateriaal of nieuwe software.

Welke *impact* hebben deze *verschillende ontwikkelingen* nu op de *kwalificatie van de werknemers* gehad? Over het algemeen blijkt het effect van de evoluties betrekkelijk beperkt, hoewel er nuances zijn volgens het type ontwikkeling.

Veranderingen op het vlak van de producten en de afzetmarkt blijken slechts zelden een drastische wijziging van het vereiste kwalificatieniveau tot gevolg te hebben. Wel dient eventueel uitleg te worden gegeven over de manier waarop de nieuwe producten, die eventueel in de behoeften van een specifieke markt voorzien, moeten worden vervaardigd, of over het gebruik van de nieuwe ingrediënten.

Evoluties op het gebied van de veiligheids-, hygiëne- of milieunormen, die tot de meest genoemde ontwikkelingen behoren, vereisten daarentegen in één geval op vijf de organisatie van een opleiding voor het personeel, die hetzij door de onderneming zelf, hetzij door een externe organisatie werd verstrekt.

De ontwikkelingen in verband met de productiemachines hebben geen effect op de kwalificaties. Alleen in gevallen van automatisering of informatisering werden gevolgen voor het kwalificatieniveau opgetekend.

Hoewel bepaalde ontwikkelingen geen rechtstreekse impact op de kwalificatie van het personeel hebben gehad, waren er in sommige gevallen wel gevolgen voor het personeelsbestand. Zo heeft de verdwijning van producten in bepaalde gevallen tot een lichte daling van het aantal personeelsleden geleid, als gevolg van de verdwijning van de betrokken arbeidsplaatsen. Daartegenover hebben bepaalde organisatorische veranderingen of ontwikkelingen op het vlak van veiligheid, hygiëne of milieu tot nieuwe aanwervingen geleid (bijvoorbeeld voor het toezicht op de toepassing van de normen) of tot een verhoging van de werklast van het aanwezige personeel.

Deel 3 : Economische kenmerken

Na de bespreking van het *omzetcijfer* dat de ondervraagde ondernemingen in 2004 hebben gegenereerd, alsook de evolutie ervan ten opzichte van 2002 en de verwachtingen voor de toekomst, concentreren we ons op de *investeringen*, meer specifiek hun aard, de gemiddelde kostprijs en de investeringsprojecten. Vervolgens beschrijven we kort de activiteiten inzake *onderzoek en ontwikkeling*. Ten slotte, richten we onze aandacht op de *commerciële partners*, zijnde de klanten, de leveranciers en de onderaannemingsbedrijven waaraan de voedingsindustrie eventueel één of meerdere activiteiten uitbesteedt. In het bijzonder onderzoeken we of deze commerciële partners in het Brussels Gewest zijn gevestigd, om de relatieve territoriale nabijheid na te gaan.

Voor de verschillende aspecten die in dit deel aan bod komen zal, waar relevant, het aandeel van de activiteitensectoren worden benaderd en de ondernemingen volgens hun omvang. Waar relevant, zal voor de verschillende aspecten die in dit deel aan bod komen, het aandeel van de ondernemingen en activiteitensectoren volgens hun grootte worden benaderd. In dit verband moet worden opgemerkt dat alleen bedrijfsleiders van *ondernemingen met minstens 10 werknemers*³² werden ondervraagd over de onderwerpen die in dit tweede deel worden geanalyseerd. Om die reden zullen eventuele sectorale verschillen alleen voor de drie grootste activiteitensectoren worden onderzocht [de productie, verwerking en distributie van vlees, de (semi-) industriële of artisanale bakkerijen en de chocolade- en suikerwerkfabrieken]. Evenzo zullen, in voorkomend geval, maar twee groottecategorieën worden onderscheiden (van 10 tot 49 werknemers en minstens 50 werknemers).

Tot slot merken we op dat bepaalde vastgestelde verschillen in sommige gevallen met voorzichtigheid geïnterpreteerd moeten worden, doordat slechts een klein deel respondent-ondernemingen betrokken is, of doordat het aantal antwoorden te klein is.

³² Ter herinnering, de kleinere ondernemingen kregen een kortere vragenlijst voorgelegd.

1. Omzet

Dit hoofdstuk omvat: Welke omzet hebben de voedingsbedrijven die aan de enquête hebben deelgenomen in 2004 gerealiseerd? Zijn er grote verschillen volgens de grootte van de onderneming en van de activiteitensector? Is de evolutie ten opzichte van 2002 positief? Wat zijn de verwachtingen voor 2005?

1.1. Omzet in 2004

De gegevens in verband met de omzet die in 2004 in het Brussels Gewest werd verwezenlijkt, moeten omzichtig geïnterpreteerd worden, aangezien een aantal bedrijven niet op deze vraag hebben geantwoord³³. Dat kan worden verklaard doordat sommige ondernemingen deze informatie als te vertrouwelijk beschouwen, terwijl andere bedrijfsleiders niet in staat waren om de omzet die in het Brussels Gewest werd gerealiseerd los te koppelen van de globale omzet van de onderneming of van de verschillende vestigingen³⁴.

Rekening houdende met deze inleidende opmerkingen, stellen we vast dat de gemiddelde gegenereerde omzet van ondernemingen met minstens tien werknemers hoog is aangezien deze in 2004 € 19 miljoen bedraagt, of € 8,4 miljoen als we de invloed van de uiterste waarden³⁵ uitsluiten. De diversiteit van de bedrijven in de voedingsindustrie, met name in termen van activiteitensegment en omvang, vertaalt zich bijgevolg in een betrekkelijk grote variatie in de gegenereerde omzet, die trouwens ook weerspiegeld is in de hoge standaardafwijking. Het mediane omzetcijfer, dat € 2,5 miljoen euro bedraagt, is een andere indicator van deze variatie. Met andere woorden: de helft van de bedrijven realiseert een omzet die lager is dan dit bedrag, de andere helft een omzet die hoger is.

³³ 18% van de ondervraagde ondernemingen heeft zijn omzetcijfer voor Brussel niet meegedeeld.

³⁴ Ter herinnering, één van de voordelen van een enquête is dat zij de garantie biedt van het gewestelijke karakter van de verzamelde socio-economische gegevens, het analysemateriaal is met andere woorden eigen aan de Brusselse situatie. Maar, terwijl dit voor de bedrijfsleiders geen enkel probleem vormt voor de gegevens in verband met de werkgelegenheid, blijkt dat anders te zijn voor wat het omzetcijfer betreft.

³⁵ Dit wil zeggen het gecorrigeerd gemiddelde, dat bekomen wordt door bij de berekening 5% van de maximale waarden en 5% van de minimale waarden buiten beschouwing te laten, om zo het effect van de uiterste waarden uit te sluiten.

Tabel 22 : Omzetcijfer in 2004 (miljoen €)

Aantal bedrijven	42
Gemiddelde	19,0
Gecorrigeerd gemiddelde	8,4
Mediaan	2,5
Standaardafwijking	52,9

Zoals kan worden verwacht, blijkt uit de verdeling van het omzetcijfer volgens *bedrijfs grootte* dat het aandeel van de ondernemingen toeneemt met de omvang. Terwijl bedrijven met minstens 50 werknemers slechts 19% van de respondent-ondernemingen uitmaken, zijn zij goed voor 86% van het globale gegenereerde omzetcijfer. A contrarie, realiseren bedrijven met 10 tot 49 werknemers ongeveer 14% van het omzetcijfer. Het grotere aandeel van de grote ondernemingen in het omzetcijfer blijkt eveneens uit de gemiddelde en de mediane omzet. Daaraan moet worden toegevoegd dat de bijdrage van de grotere ondernemingen sterkere variaties vertoont, zoals de standaardafwijking aangeeft.

Tabel 23 : Omzet per bedrijfs grootte in 2004

Bedrijfs grootte	Bedrijven	Omzet globaal	Omzet gemiddelde	Omzet mediaan	Standaard- afwijking
	%	Mio €			
10 tot 49 werknemers	81,0	14,4	3,4	2,4	2,9
50 werknemers en meer	19,0	85,6	85,5	35,0	103,8
Totaal	100	100	19,0	2,5	52,9

Op het niveau van de *activiteitensectoren*, zou de vleessector een hoger gemiddeld en mediaan omzetcijfer genereren dan de bakkerijen en de chocoladefabrieken. Daar tegenover staat dat de variaties in het omzetcijfer tussen de verschillende ondernemingen in de vleessector eveneens groter zijn. De sector "andere" is te heterogeen om conclusies toe te laten. Dit wordt trouwens deels bevestigd door de zeer hoge standaardafwijking van deze groep.

Tabel 24 : Omzet per activiteitensector in 2004

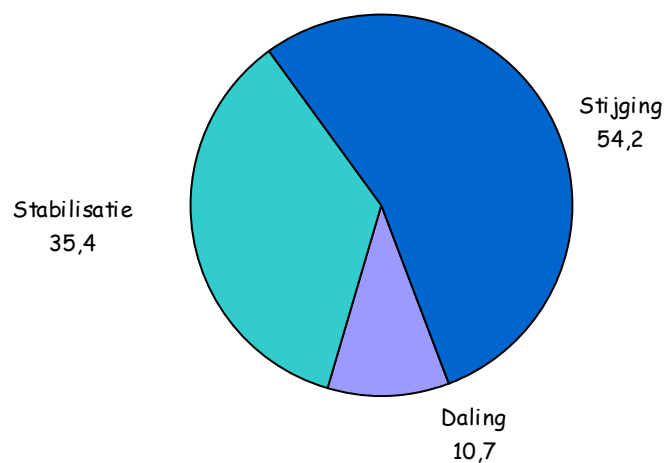
Activiteitensector	Bedrijven	Omzet globaal	Omzet gemiddelde	Omzet mediaan	Standaard- afwijking
	%	Mio €			
Vlees	28,6	25,8	17,2	8,8	30,2
Bakkerijen	28,6	4,0	2,7	1,9	2,5
Chocolade- en suikerwerkfabrieken	19,0	2,7	2,7	2,5	1,4
Andere ³⁶	23,8	67,5	54,0	3,6	100,9
Totaal	100	100	19,0	2,5	52,9

³⁶ Omvat de bedrijven actief in de drankenindustrie, de sector van de zuivel- en ijsproducten en de rubriek "diverse".

1.2. Evolutie van het omzetcijfer

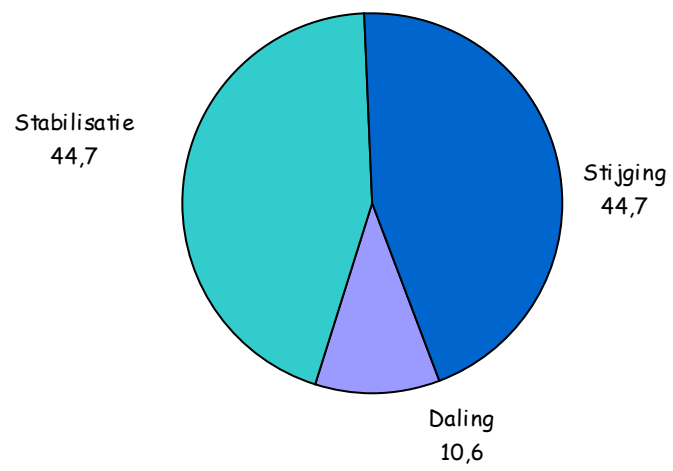
De gegevens over de recente evolutie van het omzetcijfer wijzen op een *zeker dynamisme* bij de ondernemingen. *In vergelijking met 2002* heeft immers slechts één bedrijfsleider op tien gewag gemaakt van een daling van zijn omzetcijfer met minstens 2% in 2004, terwijl meer dan één op twee (54%) een stijging van meer dan 2% meldt en meer dan één op drie (35%) een stabilisering van de omzet. Dit dynamisme geldt op min of meer dezelfde wijze voor de verschillende sectoren en voor de ondernemingen van verschillende omvang.

Grafiek 8 : Evolutie van de omzet gerealiseerd in 2004 ten opzichte van 2002 (%)

De *verwachtingen voor 2005* kunnen *optimistisch* worden genoemd. Slechts één bedrijfsleider op tien verwacht een daling van het omzetcijfer met meer dan 2% ten opzichte van 2004. De anderen voorzien, volgens een zelfde verhouding (45% in beide gevallen), een stijging van meer dan 2% of een relatieve stabilisering. De verzamelde gegevens laten echter niet toe om een raming te maken van de verwachte globale omzetevolutie. We merken ook op dat dit algemene optimisme voor de verschillende sectoren geldt en voor zowel grote als kleine ondernemingen. Tot slot zijn de ondernemingen die een achteruitgang van het omzetcijfer verwachten, niet noodzakelijk degene die hun omzet in het verleden hebben zien dalen.

Grafiek 9 : Evolutie van de verwachte omzet in 2005 ten opzichte van 2004 (%)

2. Investeringsen

Hebben de ondernemingen in de Brusselse voedingsindustrie³⁷ recentelijk investeringen verricht? Waarop hadden hun investeringen betrekking en welk bedrag werd eraan besteed? Leveren bepaalde sectoren grotere investeringsinspanningen dan andere? Wat is het aandeel van de grotere bedrijven? Hebben de bedrijven investeringsplannen voor de komende drie jaar en zo ja, welke?,... Op al deze vragen tracht dit hoofdstuk een antwoord te geven.

2.1. Gerealiseerde investeringen

Van 2003 tot juni 2005 hebben meer dan acht ondernemingen op tien met minstens tien werknemers (85,4%) één of meerdere *investeringsen* gedaan in het Brussels Gewest. De investeringsinspanning van de bedrijven is min of meer gelijk in de verschillende sectoren. Hoewel dit gegeven omzichtig geïnterpreteerd moet worden, stellen we vast dat de inspanning bij de bedrijven met ten minste 50 werknemers unaniem was en dat zij bij de ondernemingen met 10 tot 49 werknemers vier van de vijf bedrijven betrof.

Voor de betrokken periode werden in totaal 80 investeringen beschreven, of gemiddeld twee per bedrijf.

Op basis van deze beschrijving werden de investeringen ingedeeld in *categorieën*. Investeringsen in de aankoop of vernieuwing van machines, materiaal of werktuigen nodig voor de activiteit van de vennootschap (38%) alsook investeringen in onroerend goed (33%) - verbouwing, renovatie, onderhoud en aankoop - werden daarbij het vaakst genoemd en vertegenwoordigen samen zeven van de tien investeringen die tussen 2003 en juni 2005 werden uitgevoerd.

De meeste investeringen in machines, materiaal en werktuigen hielden, logischerwijze, verband met de productieactiviteit van de onderneming. De investeringen die werden vermeld, waren zeer uiteenlopend, gaande van een broodsnijmachine tot de automatisering van de productielijn, of de aankoop van een espressomachine, koelinstallaties, etiketteermachines.... Een deel van de investeringen in onroerend goed, die in de loop van de laatste jaren werden uitgevoerd, had als doel om het gebouw of een deel daarvan conform te maken aan de normen inzake hygiëne, veiligheid of traceerbaarheid.

³⁷ Drie ondernemingen van de eenenvijftig die de lange vragenlijst hebben ontvangen, hebben niet op het gedeelte over de investeringen geantwoord.

Van de 80 gerealiseerde investeringen werden voor 60 investeringen de bedragen meegedeeld. Na vergelijking blijken de bedragen *zeer verschillend* te zijn, met waarden tussen de 2 500 en de 10 miljoen euro, en een mediaan van 100 000 euro. Met andere woorden bedroeg de kost van de investeringen in de ene helft van de ondernemingen minder dan € 100 000 en in de andere helft meer.

Het gemiddelde investeringsbedrag ligt met meer dan € 440 000 betrekkelijk hoog. De twee types investeringen die het meest werden genoemd, blijken ook de duurste te zijn, met gemiddelde bedragen van € 634 500 voor de aankoop van materiaal, machines of werktuigen en € 432 500 voor de investeringen in onroerend goed³⁸.

Tabel 25 : Gerealiseerde investeringen van 2003 tot juni 2005 [aantal en bedrag (x € 1 000)]

Investeringscategorie	Investering		Gemiddeld bedrag
	A	%	
Onroerend goed: aankoop, verbouwing, renovatie en onderhoud	26	32,5	432,5
Machines, werktuigen, materiaal	30	37,5	634,5
Rollend materiaal	8	10,0	84,6
Informatica	5	6,3	27,5
Omgeving, kwaliteit, veiligheid	3	3,8	68,3
Andere ³⁹	8	10,0	185,0
Totaal	80	100	441,1

Vanuit het standpunt van de *activiteitensectoren* en de *grootte* van de bedrijven, zijn er geen significante verschillen wat het aantal investeringen betreft. Wel zijn er merkbare verschillen wat de geïnvesteerde sommen betreft.

Zo blijken de bedragen veel hoger te liggen voor de bakkerijen en in het bijzonder voor die van het semi-industriële type. Dit is, althans deels, te verklaren door het feit dat bijna alle investeringen betrekking hadden op vastgoed enerzijds en machines, werktuigen en materiaal anderzijds, die, zoals gezegd, tot de duurste investeringen behoren. We stellen tevens vast dat de andere sectoren dan de bakkerijen, vleeswaren en chocoladefabrieken, een bijzonder hoog gemiddeld bedrag laten optekenen, wat deels het gevolg is van het effect van de uiterste waarden en van de sterkere aanwezigheid van grotere ondernemingen. Het gemiddelde bedrag dat aan investeringen wordt besteed, ligt immers hoger bij de ondernemingen met minstens 50 werknemers dan bij de ondernemingen met 10 tot 49 werknemers.

³⁸ Dit gemiddelde investeringsbedrag wordt beïnvloed door de extreme waarden, gezien de sterke variatie in de meegedeelde bedragen. We kunnen deze invloed beperken door 5% van de maximale waarden en 5% van de minimale waarden van de berekening uit te sluiten. Aldus bekomen we het gecorrigeerd gemiddelde, dat € 283 900 bedraagt voor de totale gerealiseerde investeringen. Voor de aankoop van machines, materiaal en instrumenten is dit € 254 800 en voor de investeringen in onroerend goed € 267 100.

³⁹ De categorie «andere» omvat terugkerende investeringen waarvoor de onderneming een globaal jaarlijks bedrag heeft opgegeven zonder precisering van de types uitgevoerde investeringen.

Tabel 26 : Gerealiseerde investeringen van 2003 tot juni 2005 volgens activiteitensector en bedrijfsgrootte [aantal en bedrag (x € 1 000)]

	Investering		Bedrag	
	A	%	Gemiddelde	Gecorrigeerd gemiddelde
Activiteitensector				
Vlees	25	31,3	190,8	132,7
Bakkerijen	21	26,3	466,6	285,7
Chocolade- en suikerwerkfabrieken	18	22,5	146,6	95,7
Andere ⁴⁰	16	20,0	1 501,9	331,7
Bedrijfsgrootte				
10 tot 49 werknemers	64	80,0	273,6	201,6
50 werknemers en meer	16	20,0	1 279,0	343,8
Totaal	80	100	441,1	283,9

2.2. Investeringsprojecten

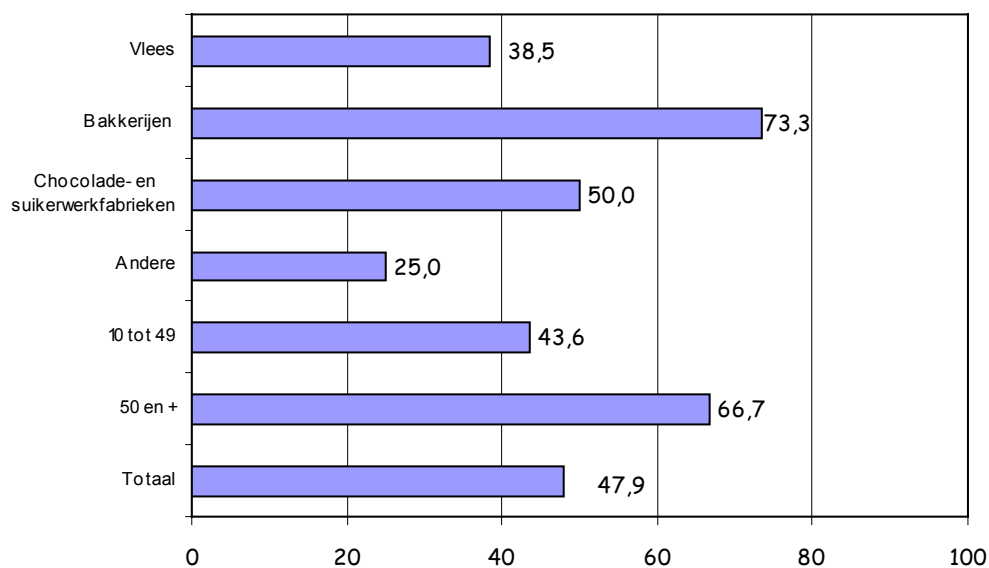
Bijna één onderneming op twee heeft aangegeven minstens één *investeringsproject* te hebben voor de komende drie jaar.

Terwijl de chocolade- en suikerwerkfabrieken zich rond dit gemiddelde situeren, ligt het aantal bakkerijen (73%), en vooral degene van het (semi-)industriële type, dat in de nabije toekomst één of meerder investeringen plant, boven het gemiddelde. In de vleessector hebben globaal gezien iets minder dan twee bedrijven op vijf investeringsplannen vermeld, maar noteren we grote verschillen tussen de bedrijven in de distributie en die in de productie. Waar nagenoeg alle groothandels de intentie hebben om investeringen door te voeren, is dit bij de productiebedrijven slechts een minderheid.

Tot slot lijken kleinere ondernemingen (van 10 tot 49 werknemers) voor de nabije toekomst minder investeringsplannen te hebben dan grotere bedrijven (≥ 50 werknemers).

⁴⁰ Omvat de bedrijven actief in de drankenindustrie, de sector van de zuivel- en ijsproducten en de rubriek "andere".

Grafiek 10 : Investeringsprojecten voor de komende drie jaar (%)

In totaal werden 30 investeringsprojecten kort toegelicht, of gemiddeld 1,3 per onderneming. Net als bij de verwezenlijkte investeringen, hebben de geplande investeringen voornamelijk betrekking op onroerend goed (meer dan drie projecten op vijf) en op machines, materiaal en werktuigen (één project op vijf), op meer of minder uitgesproken wijze. Vijfentwintig van de dertig beschreven investeringen situeren zich in één van deze gebieden.

3. Onderzoek en ontwikkeling

Eén voedingsbedrijf op vijf⁴¹ doet aan *onderzoek en ontwikkeling* (O&O).

Zowel de ondernemingen van 50 werknemers of meer (36%) als de chocolade- en suikerwerkfabrieken (33%) zijn iets talrijker om onderzoek te verrichten, net als de ondernemingen die deel uitmaken van een groep trouwens (31%). Bijna drie op vier ondernemingen die lid zijn van een groep doen bovendien zelf niet aan O&O. Ze verduidelijken dat de groep buiten het Brussels Gewest dergelijke activiteiten op zich neemt.

Een beetje minder dan twee op drie ondernemingen van minstens tien werknemers, al dan niet lid van een groep, geeft ten slotte aan niet aan onderzoek en ontwikkeling te doen. Bij de ondernemingen die momenteel geen onderzoek doen, overweegt geen enkel bedrijf om dergelijke *projecten* te starten. Hoewel een aantal bedrijven, waaronder de bakkerijen, geen onderzoek doen, geven ze wel aan dat hun activiteiten vereisen dat ze *creatief* zijn, om hun productengamma uit te breiden, te diversifiëren of aan de nieuwe tendensen aan te passen of om de evoluties op consumptiegebied te volgen.

Tabel 27 : Ondernemingen die O&O-activiteiten realiseren

	A	%
O&O binnen het bedrijf	10	20,0
Deel van een groep	5	10,0
Onafhankelijke onderneming	5	10,0
Zonder O&O binnen het bedrijf	40	80,0
Deel van een groep met O&O buiten Brussel	8	16,0
Deel van een groep zonder O&O buiten Brussel	3	6,0
Onafhankelijke onderneming	29	58,0
Totaal	50	100

Wat betreft de *human resources* aangewend voor onderzoek en ontwikkeling, is het mogelijk om op basis van het aantal voltijdse equivalenten die worden ingezet, te schatten dat de betrokken bedrijven⁴² 6,0% van de arbeidsplaatsen gebruiken voor dergelijke activiteiten. Deze verhouding varieert echter sterk, gaande van 0,7% tot 17,9% van de totale werkgelegenheid in de ondernemingen die zelf instaan voor onderzoek en ontwikkeling.

⁴¹ Eén op vijftig bedrijven en één bedrijf van minstens 10 werknemers die de uitgebreide versie van de vragenlijst hebben beantwoord, wilden het deel over onderzoek en ontwikkeling niet beantwoorden.

⁴² Dit is echter een onderschatting, want de voltijdse equivalenten ingezet voor onderzoek hebben betrekking op de werkgelegenheid in 2004, die in aantal personen is uitgedrukt.

Tot slot, de *onderzoeken* strekken zich voornamelijk uit over de ontwikkeling van nieuwe producten die een band met de productieactiviteiten van de onderneming hebben. Ook het uittesten van nieuwe ingrediënten, packaging en marketing lenen zich tot de onderzoeksactiviteiten om zo tegemoet te komen aan de evolutie van de markt en de verwachtingen van de consumenten.

4. Commerciële partners

Alle bedrijven in de voedingsindustrie onderhouden natuurlijk relaties met verschillende commerciële partners⁴³, zoals klanten, leveranciers en derden aan wie ze eventueel bepaalde activiteiten uitbesteden. Dit deel van de studie behandelt deze aspecten. Voor elk van de partners zullen we onderzoeken in welke mate zij, net als de voedingsbedrijven, in het Brussels Gewest liggen. Hiermee willen we een dichte of minder dichte nabijheid of een zekere territoriale afhankelijkheid aantonen.

4.1. Afzetmarkt

Aan de Brusselse bedrijven uit de voedingsindustrie met minstens 10 werknemers werd gevraagd om te verduidelijken hoe hun afzetmarkt vanuit geografisch standpunt is samengesteld. Ze moesten hierbij een onderscheid maken tussen het Brussels Gewest, de rest van het land en het buitenland. Deze gegevens over de *lokalisatie van hun cliënteel* laten toe na te gaan tot op welke hoogte de ondernemingen van de voedingsindustrie afhankelijk zijn van de plaatselijke markt, dan wel in hoeverre ze gericht zijn op de externe markt, die zich al dan niet beperkt tot de landsgrenzen.

Zoals blijkt uit de verzamelde gegevens en, *onafhankelijk van het omzetaandeel dat op een afzetmarkt wordt behaald*, merken we op dat alle deelnemende voedingsbedrijven die minstens 10 werknemers tewerkstellen, op de Brusselse markt aanwezig zijn. We zullen later zien (deel 4, hoofdstuk 2) dat wanneer de bedrijfsleiders de ligging van hun onderneming beoordelen ten opzichte van de nabijheid van hun cliënteel, ze dit bijna allemaal belangrijk vinden en ze hierover zeer tevreden zijn.

Overigens, terwijl één op vier ondernemingen zegt dat ze al haar producten afzet op de Brusselse markt, verkopen de andere er slechts een gedeelte van hun koopwaar. Zo heeft 75% van de ondernemingen eveneens klanten in de twee andere gewesten van het land en 43% van hen heeft daarnaast klanten in het buitenland⁴⁴.

We merken anderzijds op dat de afhankelijkheid van de plaatselijke Brusselse markt vooral de bakkerijen aangaat, en in het bijzonder de artisanale bakkerijen die zich richten op particulieren. Het andere uiterste is dat geen enkele chocolade- of suikerwerkfabriek zijn volledige omzet op de Brusselse markt realiseert, in tegendeel

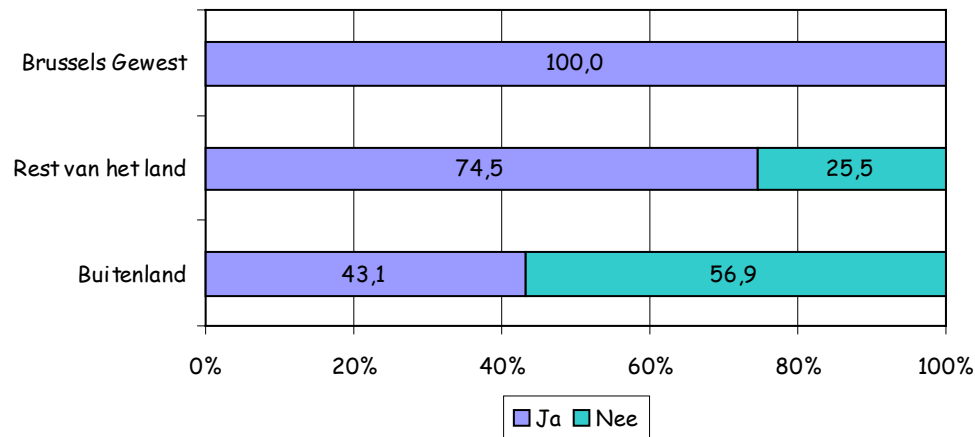
⁴³ Dit thema werd niet in de verkorte versie van de vragenlijst (ondernemingen met minder dan 10 loontrekkenden) aangehaald.

⁴⁴ Het onderzoek peilde niet naar de bestemming van de export. In dit verband, merken we op dat, volgens FEVIA en de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, de geografische spreiding van de Belgische export van voeding zeer groot. Het betreft maar liefst 200 landen, waarbij de drie buurlanden de belangrijkste exportmarkten zijn.

ze zijn allemaal spelers op de nationale en internationale markt. De vleesverwerkende sector bevindt zich tussen de twee voornoemde sectoren.

Het hoeft overigens niet te verwonderen dat de grotere ondernemingen (≥ 50 loontrekkenden) zich vaker richten op export (2/3 van de bedrijven uit deze categorie), wat niet wegneemt dat kleinere ondernemingen (tussen 10 en 49 werknemers) ook cliënteel in het buitenland hebben (1/3 van de bedrijven in deze categorie).

Grafiek 11 : Ondervraagde ondernemingen en afzetmarkten (%)

Als we rekening houden met het deel van de omzet dat wordt gegenereerd op een bepaalde markt, stellen we vast dat de Belgische markt de belangrijkste doelgroep van de uitvoerende ondernemingen is: zeven op tien uitvoerende ondernemingen realiseren er minstens de helft van hun omzet. Daarentegen zorgt de export in 30% van de ondernemingen voor meer dan de helft van hun omzet.

Bij de ondernemingen die in Brussel zijn gelegen en die *niet uitvoeren*, is de Brusselse markt daarenboven relatief belangrijk, aangezien die bij meer dan drie op vier ondernemingen meer dan de helft van de omzet voortbrengt en zelfs de volledige omzet in 45% van de gevallen.

Tabel 28 : Ondervraagde ondernemingen⁴⁵ en aandeel in de gerealiseerde omzet

	A	%
Exporterende bedrijven		
Tenminste 50% van de omzet gerealiseerd op de Belgische markt	12	70,6
Minder dan 50% van de omzet gerealiseerd op de Belgische markt	5	29,4
<i>Totaal</i>	<i>17</i>	<i>100,0</i>
Niet-Exporterende bedrijven		
Tenminste 50% van de omzet gerealiseerd op de Belgische markt	22	75,9
Minder dan 50% van de omzet gerealiseerd op de Belgische markt	7	24,1
<i>Totaal</i>	<i>29</i>	<i>100,0</i>

4.2. Leveranciers

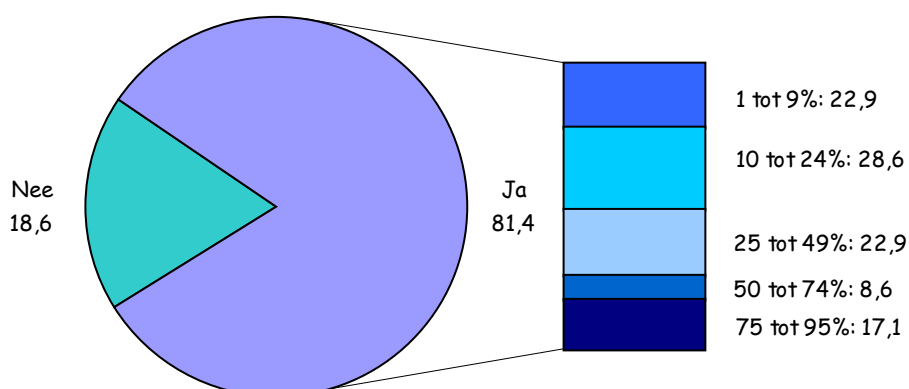
Hoewel, in 2004, geen enkel voedingsbedrijf⁴⁶ uitsluitend leveranciers uit het Brussels Gewest heeft, varieert het aandeel van de Brusselse leveranciers waarmee de voedingsindustrie contracten afsluit van 95% tot 0%. Toch Er lijkt wel *een zekere gradatie te zitten in de geografische nabijheid van de Brusselse voedingsindustrie ten opzichte van de leveranciers.*

Concreter, in 2004, zegt bijna één op vijf ondernemingen dat ze geen enkele leverancier uit het Brusselse Gewest heeft, terwijl er iets meer dan vier bedrijven op vijf met leveranciers uit het Brussels Gewest en erbuiten werken. Van deze laatste ondernemingen zegt één op vier trouwens dat haar leveranciers hoofdzakelijk in Brussel liggen. We zullen bij de evaluatie van de vestiging in het Brussels Gewest zien dat de bedrijfsleiders tevreden zijn over de ligging van hun leveranciers.

⁴⁵ Vijf ondernemingen die op de drie markten (Brussel, de twee andere gewesten en het buitenland) actief zijn, waren niet in staat om hun omzet volgens deze markten op te splitsen.

⁴⁶ Dit thema kwam enkel ter sprake bij de bedrijven van minstens 10 werknemers. 16% van deze ondernemingen heeft overigens niet geantwoord op de vraag met betrekking tot de leveranciers.

Grafiek 12 : Locatie van de leveranciers in het Brussels Gewest en hun aandeel ten opzichte van alle leveranciers (%)

Wat betreft de meest vertegenwoordigde *sectoren*, lijkt de "afhankelijkheid" van de Brusselse leveranciers, uitgedrukt in functie van het aandeel van de leveranciers gelegen in Brussel, het minst uitgesproken voor de vleesverwerkende sector en het meest voor de bakkerijen.

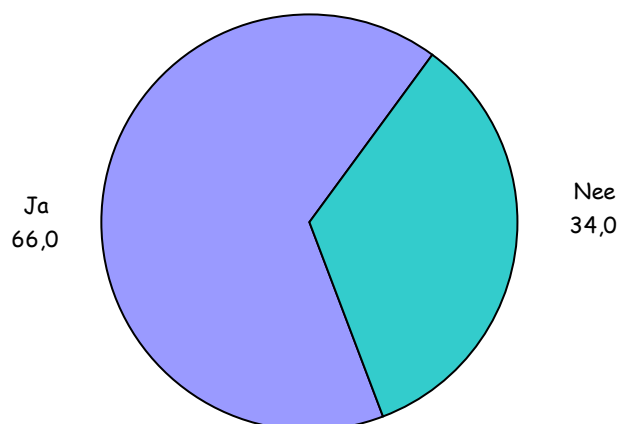
Er werd trouwens geen enkel duidelijk verschil opgemerkt bij ondernemingen van een grotere of kleinere *omvang*, naargelang er minstens 50 of tussen de 10 en 49 werknemers zijn.

4.3. Onderaanneming

Flexibiliteit in de vorm van onderaanneming⁴⁷ is wel degelijk *een realiteit* in de voedingsindustrie, want twee op drie ondernemingen met minstens 10 loontrekkenden besteden één of meerdere activiteiten uit. Bakkerijen, en vooral artisanale bakkerijen, hebben evenwel minder de neiging om bepaalde activiteiten in onderaanneming te geven.

⁴⁷ Naast de ondernemingen die de korte versie van de vragenlijst hebben ingevuld, waarin het onderwerp onderaanneming niet aan bod kwam, heeft slechts één betrokken onderneming niet op de vragen over uitbesteding geantwoord.

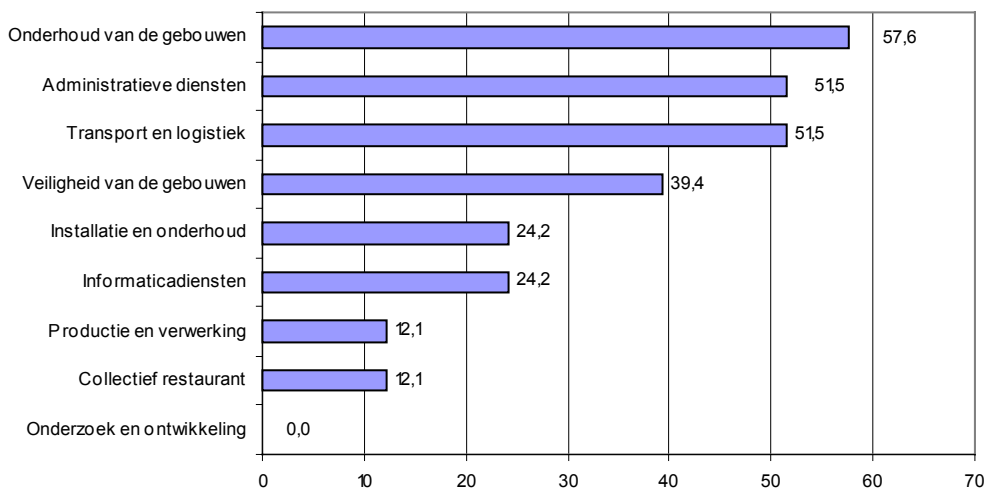
Grafiek 13 : Ondervraagde ondernemingen en onderaanneming

Als het om *onderaanneming* gaat, doen de bedrijven hoofdzakelijk een beroep op externe dienstverleners voor *nevenactiviteiten van de productie*. Zo besteedt meer dan één op twee ondernemingen het onderhoud van het gebouw, het transport en de logistiek uit evenals administratieve diensten met name in juridische materies, boekhouding en human resources management. Twee op vijf geeft de beveiliging van het gebouw in onderaanneming. De ondernemingen wenden zich eveneens, zij het minder vaak, tot externe onderaannemers om bepaalde productiebehoeften op zich te nemen. Het gaat om 12% van de ondernemingen die activiteiten uitbesteden. Tot slot, merken we op dat geen enkel bedrijf onderzoek en ontwikkeling in onderaanneming geeft, wat als een meer strategische materie kan worden beschouwd.

De onderaanneming van nevenactiviteiten van de productie heeft een zekere *invloed* in Brussel, aangezien voor elk van deze activiteiten bepaalde bedrijven zeggen dat ze alle activiteiten of een deel ervan uitbesteden aan één of meerdere ondernemingen die in het Brussels Gewest liggen. Afhankelijk van de activiteiten in onderaanneming komen er bepaalde variaties in de verhouding van de betrokken voedingsbedrijven naar voor. Het is moeilijk ze te interpreteren, gezien het soms beperkte aantal bedrijven met dergelijke specifieke activiteit en de hoeveelheid blancoantwoorden. Naast deze variaties merken we trouwens op, dat wanneer de ondernemingen een specifieke activiteit in het Brussels Gewest uitbesteden, ze meestal de volledige activiteit in onderaanneming geven.

Grafiek 14 : Uitbesteding van activiteiten (%)

Deel 4 : Vestiging in het Brussels Gewest

Dit laatste deel wordt gewijd aan de vestiging van de voedingsbedrijven door enerzijds hun mobiliteit in het verleden en in de toekomst aan te kaarten en anderzijds door te onderzoeken hoe de bedrijfsleiders hun huidige ligging in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest evalueren.

Verschillende kwesties zullen worden aangesneden.

Mobiliteit: zijn de voedingsbedrijven sinds hun oprichting in het Brussels Gewest gevestigd? Hebben ze min of meer concrete plannen om het Brussels Gewest te verlaten? Indien ja, waarom en welke incentives zouden hen daarvan kunnen weerhouden?...

Evaluatie: hechten de bedrijfsleiders belang aan de nabijheid van leveranciers en klanten, de kwaliteit van het leefmilieu, de aantrekkingskracht van de regionale politiek,...? Hoe evalueren ze hun ligging ten opzichte van de nabijheid van leveranciers of klanten, de kwaliteit van het leefmilieu,...? Wat is hun tevredenheidsniveau met betrekking tot hun ligging in het Brusselse? Wat zijn hun klachten? Zijn deze gelijkaardig in de verschillende sectoren van de voedingsindustrie of zijn ze afhankelijk van de omvang van de onderneming?...

1. Mobiliteit in het verleden en in de toekomst

Ook al werden de ondernemingen in de voedingsindustrie *in het verleden* door een zekere geografische mobiliteit gekenmerkt, zij is niettemin beperkt. Meer dan negen op tien ondernemingen (93%) zijn sinds hun oprichting immers in het Brussels Gewest gevestigd. In tegenstelling tot 7% van de bedrijven, die in één van de twee andere gewesten van het land waren gevestigd, alvorens naar het Brussels Gewest te komen. Van deze reeds opgerichte bedrijven die het Brussels Gewest heeft aangetrokken, dateert de recentste vestiging in Brussel van 2001 en de oudste van 1955. De redenen die de ondernemingen aanhalen om zich in Brussel te vestigen, hebben betrekking op de centrale ligging van het Gewest, de nabijheid van het cliënteel en de leveranciers.

Op het moment van de enquête, had één voedingsbedrijf op zeven (13,6%) overigens min of meer concrete plannen om het Brusselse Gewest te verlaten.

Eenzijds hebben twee bevraagde bedrijven die samen aan 15 werknemers werk verschaffen, verklaard dat ze *duidelijke plannen* hebben om naar het Vlaams Gewest te verhuizen, die trouwens concrete vorm aannemen. Hun vertrek uit Brussel werd hen in zekere zin opgelegd door de verkoop van het gebouw of door het aflopen van de exploitatievergunning.

Anderzijds hebben 13 bedrijfsleiders (11,8%) *verklaard dat ze er momenteel over denken* om het Brussels Gewest te verlaten, *zonder echter duidelijke plannen te hebben*. Als hun overweging zou leiden tot de beslissing om het Gewest te verlaten en de situatie verder niet zou veranderen, dan zou dit een verschuiving van ongeveer 250 banen (hetzij 7,5%, op basis van gegevens uit 2004) betekenen. Terwijl sommige ondernemingen nog geen beslissing in verband met de bestemming hebben genomen, kiezen sommige voor Wallonië of Vlaanderen andere voor het buitenland, zonder enige voorkeur voor één van deze bestemmingen te uiten. Het tekort aan financiële hulp, te hoge taksen, mobiliteits- of milieuproblemen, de wens om hun activiteiten op één plaats te centraliseren, de kost of de oppervlakte van de infrastructuur zijn redenen die ze naar voor schuiven. Als stimulansen om van hun plan af te zien, halen ze het tegenovergestelde aan: meer financiële steun, de oplossing van mobiliteits- of milieuproblemen,...

Bij de bedrijven die helemaal geen plannen hebben om het Brussels Gewest te verlaten, dit is 86,4% van alle bedrijven, waren er twee die op een gegeven moment hebben overwogen om dat wel te doen, maar die hun plannen sindsdien hebben opgeborgen; vier onder hen denken erover om te verhuizen binnen het Brussels Gewest; en zes onder hen hebben recentelijk hun productieactiviteiten gedelokaliseerd, maar behouden een deel

van hun activiteiten in Brussel, zoals de verkoop. De redenen die hiervoor worden opgegeven, komen overeen met de redenen van de ondernemingen die dit voorlopig gewoon overwegen.

Tot slot is het niet onnuttig om te verduidelijken dat de gegevens uit de enquête niet toelaten te achterhalen of de voedingsbedrijven van het Brussels Gewest vatbaarder zijn voor delokalisatie dan andere Brusselse ondernemingen, omdat de plannen of intenties van die laatste niet gekend zijn.

Ze laten evenmin toe om de ondernemingen buiten het Brussels Gewest te identificeren die wel degelijk de intentie hebben om zich in Brussel te vestigen. Welnu, dit laatste gegeven is nodig om te weten of er uiteindelijk winst of verlies van Brusselse voedingsbedrijven zou zijn.

Het is overigens niet mogelijk om op basis van de gegevens af te leiden hoe de werkgelegenheid zal evalueren. In verschillende gevallen gaat het immers slechts om een intentie om Brussel te verlaten, zonder enige zekerheid over de concrete uitvoering. Bovendien hebben andere factoren dan de mobiliteit van de ondernemingen buiten het Gewest eveneens een invloed op de werkgelegenheid (gedeeltelijke decentralisatie van de activiteiten, oprichting van nieuwe bedrijven, faillissementen, niet-Brusselse ondernemingen die zich in de regio komen vestigen, ontslagen, aanwervingen,...).

2. Evaluatie van de vestigingsplaats

De verantwoordelijken werden gevraagd hoe ze hun ligging in het Brussels Gewest evalueren en dit op basis van een reeks criteria. Naast hun tevredenheid hadden ze eveneens de mogelijkheid om hun onverschilligheid ten opzichte van verschillende evaluatiecriteria te uiten.

De bedrijfsleiders tonen zich in dat verband het meest onverschillig over de nabijheid van universiteiten en onderzoekscentra (74%) of de bereikbaarheid van de luchthaven en HST (72%).

Aan de andere criteria werd meer aandacht besteed, aangezien tussen 98% en 70% van de verantwoordelijken ze in zijn bedrijf van toepassing acht en ze bijgevolg beoordeelde. Nagenoeg allemaal of een grote meerderheid beweert belang te hechten aan de oppervlakte van hun onderneming (98%), de kwaliteit van het leefmilieu (97%), de nabijheid van klanten (96%), de bereikbaarheid van verkeersaders (94%), de nabijheid van leveranciers (92%) en het stadscentrum (92%) alsook de aantrekking van personeel (90%).

We wijzen er ten slotte op dat, naast de vooraf bepaalde lijst van te evalueren criteria die in de volgende tabel werd overgenomen, sommige ondernemingen ook opmerkingen formuleerden over veiligheid, regionale of gemeentelijke fiscaliteit en parkeerplaatsen in de stad.

Tabel 29 : Evaluatie van de vestiging in het Brussels Gewest

	Ontevreden	Neutraal	Tevreden	Niet van toepassing	Tevredenheidsindex
Oppervlakte van de onderneming	20,4%	14,6%	63,1%	1,9%	0,44
Kwaliteit van het leefmilieu	32,0%	20,4%	44,7%	2,9%	0,13
Nabijheid van klanten	2,9%	12,5%	80,8%	3,8%	0,81
Toegankelijkheid van verkeersaders	8,6%	14,3%	71,4%	5,7%	0,67
Nabijheid van leveranciers	6,7%	18,3%	67,3%	7,7%	0,66
Nabijheid van het stadscentrum	3,1%	6,1%	82,7%	8,2%	0,87
Aantrekking van personeel (meertaligheid, kwalificaties,...)	30,3%	24,2%	35,4%	10,1%	0,06
Snelle verzending van de goederen	19,2%	18,3%	49,0%	13,5%	0,34
Aantrekking van de regionale politiek (openbare steun en subsidies)	27,2%	31,5%	26,1%	15,2%	-0,01
Toegang tot openbaar vervoer	6,8%	8,7%	56,3%	28,2%	0,69
Nabijheid van andere ondernemingen uit dezelfde sector	16,3%	29,8%	24,0%	29,8%	0,11
Toegang tot luchthaven en HST	2,0%	3,0%	22,8%	72,3%	0,75
Nabijheid van universiteiten en onderzoekscentra	0,0%	7,2%	18,6%	74,2%	0,72

De *tevredenheidsindex*⁴⁸ geeft een globaal beeld van de mate waarin de ondernemingen tevreden zijn over de verschillende criteria, ongeacht het belang dat aan het criteria werd toegekend. Hoe dicht een positieve index bij 1 ligt, hoe meer tevreden de ondernemingen zijn. Hoe dicht de negatieve index daarentegen bij -1 ligt, hoe meer ontevredenheid er heerst. Een index die dicht bij nul aanleunt, wijst op een neutrale houding van de respondenten over het criterium in kwestie. De neutraliteit voor een bepaald criterium wordt op die manier afgeleid wanneer er een relatief gelijke verhouding van tevreden en ontevreden ondernemingen is, onafhankelijk van de ondernemingen die de aanduiding neutraal geven voor dit criterium.

Voor alle geëvalueerde criteria geldt dat de Brusselse ondernemingen van de voedingsindustrie uiteindelijk *weinig klachten* hebben over hun vestiging, zo blijkt uit de positieve tevredenheidsindexen. De aantrekking van de regionale politiek vormt hierop wel een uitzondering. Ook al scoort dit criterium het minst goed en is er een negatieve tevredenheidsindex, blijft deze evenwel zeer dicht bij nul liggen en duidt daarom op een zekere neutrale houding van de ondernemingen.

Ondanks het feit dat de tevredenheidsindexen over het algemeen positief zijn, geven ze *een zekere gradatie in tevredenheid* aan. Algemeen beschouwd, dat wil zeggen alle criteria samen genomen, bedraagt de gemiddelde tevredenheidsindex 0,46, de specifieke tevredenheidsindexen wijken hier in meerdere of mindere mate vanaf. Zeven van de dertien beoordeelde criteria krijgen een hoger resultaat dan de gemiddelde tevredenheidsindex, maar aan twee van deze criteria, namelijk de universiteiten en onderzoekscentra en de luchthaven en HST, hechtten de bedrijfsleiders minder belang. Bepaalde criteria die de ondernemingen als belangrijk aanvoelden, krijgen daarentegen een minder hoge tevredenheidsindex. Dit geldt in het bijzonder voor de aantrekking van personeel en de kwaliteit van het leefmilieu en in mindere mate voor de oppervlakte van de onderneming.

Verder leert de *analyse volgens groottecategorie* ons dat ondernemingen met een kleinere omvang een iets hogere tevredenheidsindex hebben. Hun gemiddelde tevredenheidsindex bedraagt namelijk 0,51 tegenover 0,41 bij grotere ondernemingen. Daarenboven is voor de verschillende criteria vastgesteld dat de overeenkomstige tevredenheidsindex bij ondernemingen met minder werknemers doorgaans hoger ligt.

De redenen voor ontevredenheid variëren zelfs naargelang van de omvang van de onderneming. Bij grotere ondernemingen is de aantrekking van personeel het enige criterium dat een gemiddelde beoordeling krijgt die enigszins onder nul gaat. De kleine ondernemingen beoordelen de regionale politiek dan weer negatief. In beide gevallen

⁴⁸ De tevredenheidsindex met betrekking tot de toegang tot het kanaal werd niet berekend, omdat er weinig (minder dan 10) ondernemingen belang hechten aan dit criterium (slechts 7%) en het bijgevolg hebben geëvalueerd. Laten we opmerken dat geen enkele betrokken onderneming echter beweert ontevreden te zijn.

bestempelen de betrokken bedrijven het negatief beoordeelde criterium trouwens bijna unaniem als belangrijk.

We merken tot slot nog op dat het belang dat de ondernemingen hechten aan de verschillende criteria relatief gelijkaardig is volgens de grootte van de onderneming, op enkele uitzonderingen na, zoals met name de bereikbaarheid van het openbaar vervoer. Sommige ondernemingen betreuren het dat personen zonder auto moeilijkheden ondervinden om het bedrijf snel en gemakkelijk te bereiken. Ze voegen er soms aan toe dat hun activiteiten flexibele werktijden vereisen en dat dit momenteel niet verenigbaar is met de uurregeling van het openbaar vervoer.

Tabel 30 : Evaluatie van de vestiging in het Brussels Gewest volgens bedrijfsgrootte

	Minder dan 10		10 en meer		Totaal	
	% niet van toepassing	Tevredenheidsindex	% niet van toepassing	Tevredenheidsindex	% niet van toepassing	Tevredenheidsindex
Oppervlakte van de onderneming	1,8	0,51	1,8	0,35	1,9	0,44
Kwaliteit van het leefmilieu	1,8	0,15	3,6	0,11	2,9	0,13
Nabijheid van klanten	5,3	0,83	1,8	0,78	3,8	0,81
Toegankelijkheid van verkeeraders	7,0	0,68	3,5	0,65	5,7	0,67
Nabijheid van leveranciers	8,8	0,77	5,3	0,52	7,7	0,66
Nabijheid van het stadscentrum	7,7	0,85	7,7	0,88	8,2	0,87
Aantrekking van personeel (meertaligheid, kwalificaties,...)	14,8	0,22	3,7	-0,12	10,1	0,06
Snelle verzending van de goederen	8,8	0,54	15,8	0,08	13,5	0,34
Aantrekking van de regionale politiek (openbare steun en subsidies)	14,0	-0,12	14,0	0,11	15,2	-0,01
Toegang tot openbaar vervoer	37,0	0,76	16,7	0,63	28,2	0,69
Nabijheid van andere ondernemingen uit dezelfde sector	22,8	0,18	31,6	0,00	29,8	0,11
Toegang tot luchthaven en HST	75,9	0,62	59,3	0,87	72,3	0,75
Nabijheid van universiteiten en onderzoekcentra	72,5	0,71	68,6	0,73	74,2	0,72

Uit de *sectorale analyse* komt naar voor dat het belang dat de Brusselse ondernemingen in de voedingsindustrie hechten aan de verschillende criteria, in de drie onderscheiden sectoren⁴⁹, relatief gelijkaardig is, op enkele meestal kleine nuances na. De vleesindustrie sector lijkt het meest onverschillig over de toegankelijkheid van het openbaar vervoer (42% acht dit van toepassing tegenover 90% van de bakkerijen en 94% van de chocoladebewerkeren). De chocoladebewerkeren vinden de nabijheid van bedrijven die binnen hun sector vallen, minder van toepassing (56% tegenover 77% van de bakkerijen en 82% van de ondernemingen in de vleesindustrie).

Er zijn echter wel sectorale verschillen in tevredenheidsintensiteit. Bijvoorbeeld, hoewel zo goed als alle ondernemingen uit de drie onderscheiden sectoren de snelheid waarmee de goederen wordt vervoerd belangrijk achten, bedraagt de tevredenheidsindex van de vleesindustrie 0,53 en 0,44 voor de chocoladesector, terwijl de gemiddelde

⁴⁹ De analyse onderscheidt drie activiteitensectoren naast de andere voedingssectoren (dranken, zuivel- en ijsproducten en diversen), omdat er minder ondernemingen uit deze andere sectoren zijn.

tevredenheidsindex van de bakkerijen 0,12 bedraagt en dus duidt op een meer neutrale houding. De gemiddelde tevredenheidsindex bedraagt 0,53 voor de vleesindustrie, 0,46 voor de chocoladesector en 0,40 voor de bakkerijen.

Bepaalde sectorale verschillen springen eveneens in het oog in termen van gradatie, gaande van een minder of meer uitgesproken tevredenheid tot een latent aanwezige ontevredenheid. Zo is de vleesindustrie, in tegenstelling tot de twee andere geanalyseerde sectoren, de enige met een negatieve tevredenheidsindex als het over de kwaliteit van het leefmilieu gaat (-0,18). Bakkerijen uiten dan weer meer hun ontevredenheid over de nabijheid van andere ondernemingen uit dezelfde sector (-0,29), de aantrekking van het personeel (-0,11) en, zij het minder uitgesproken dan de chocoladebewerker, over de regionale politiek (-0,17 tegenover -0,39 voor de chocoladebewerker).

Tabel 31 : Evaluatie van de vestiging in het Brussels Gewest volgens activiteitensector

	Vlees		Bakkerijen		Chocolade		Andere	
	% nvt*	Tevredenheidsindex	% nvt	Tevredenheidsindex	% nvt	Tevredenheidsindex	% nvt	Tevredenheidsindex
Oppervlakte van de onderneming	2,9	0,47	0,0	0,39	0,0	0,50	4,3	0,41
Kwaliteit van het leefmilieu	2,9	-0,18	0,0	0,26	0,0	0,47	9,1	0,20
Nabijheid van klanten	2,9	0,91	0,0	0,87	6,3	0,67	8,7	0,67
Toegankelijkheid van verkeeraders	8,8	0,81	6,5	0,59	0,0	0,69	4,2	0,57
Nabijheid van leveranciers	11,8	0,80	3,2	0,60	6,3	0,67	8,7	0,52
Nabijheid van het stadscentrum	6,5	0,86	6,7	0,86	7,1	1,00	13,0	0,80
Aantrekking van personeel (meertaligheid, kwalificaties,...)	15,2	0,04	3,4	-0,11	0,0	0,47	18,2	0,00
Snelle verzending van de goederen	11,8	0,53	16,1	0,12	0,0	0,44	21,7	0,28
Aantrekking van de regionale politiek (openbare steun en subsidies)	14,3	0,33	11,1	-0,17	0,0	-0,38	33,3	0,07
Toegang tot openbaar vervoer	57,6	0,43	10,0	0,81	6,3	0,60	25,0	0,78
Nabijheid van andere ondernemingen uit dezelfde sector	17,6	0,64	22,6	-0,29	43,8	-0,33 ⁵⁰	47,8	0,00
Toegang tot luchthaven en HST	81,8	1,00 ⁵⁰	80,0	0,83 ⁵⁰	53,3	0,71 ⁵⁰	60,9	0,56 ⁵⁰
Nabijheid van universiteiten en onderzoekcentra	87,5	0,75 ⁵⁰	75,0	0,86 ⁵⁰	78,6	0,67 ⁵⁰	52,2	0,64

* nvt: niet van toepassing

⁵⁰ De gegevens van dit criterium voor deze activiteitensectoren werden louter ter informatie weergegeven. Ze moeten dus met enig voorbehoud worden bekeken, omdat slechts weinig (minder dan 10) ondernemingen dit criterium van toepassing achten.

Besluit

De voedingsindustrie omvat de industriële activiteit die erop gericht is om grondstoffen te verwerken tot consumptiegoederen bestemd voor de menselijke en dierlijke voeding en neemt hierbij, in haar hoedanigheid van afnemer van de landbouw en toeleverancier voor de distributie, een centrale plaats in de voedingsketen in. Om de rol van deze sector in het Brussels landschap beter te begrijpen, zowel op het vlak van de werkgelegenheid als op economisch vlak, heeft het Observatorium, op vraag van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering, een uitgebreide enquête gevoerd aan de hand van een representatieve steekproef van bedrijven behorende tot de Brusselse voedingsindustrie. Deze enquête had tot doel diverse thema's te belichten, van human resources en de evaluatie van de vestiging van de ondernemingen tot economische gegevens.

Een enquête met een hoog deelnemingspercentage...

In het totaal zijn 112 ondernemingen akkoord gegaan om aan deze enquête mee te werken, wat een hoog deelnemingspercentage is, namelijk 25%, dat evenwel varieert naargelang de verschillende activiteitensectoren en naargelang de grootte van de bedrijven.

Het merendeel van de Brusselse voedingsbedrijven zijn bakkerijen (bijna 6 ondernemingen op de tien), maar ze zijn tevens actief in andere gediversifieerde activiteitssegmenten, zoals de vleessector, de chocolade- en suikerwerkfabrieken en de drankensector. Daarom, om alle takken van de voedingsindustrie zo goed mogelijk te kunnen analyseren, werden de bakkerijen in deze enquête iets minder ondervraagd ten gunste van de andere Brusselse voedingssectoren.

De bedrijven met een beperkte omvang, meer bepaald met minder dan 10 loontrekkenden, zijn binnen deze sector duidelijk het sterkst vertegenwoordigd (meer dan drie bedrijven op vier), hoewel de grotere bedrijven in het kader van deze enquête meer werden geraadpleegd. De grotere deelname van ondernemingen met ten minste 10 loontrekkenden verzekert een hoge vertegenwoordiging van de regionale tewerkstelling in de voedingsindustrie. De 112 ondernemingen die werden ondervraagd, vertegenwoordigen tezamen immers ongeveer 3.800 bezoldigde arbeidsplaatsen, wat overeenkomt met 60% van de totale werkgelegenheid in de Brusselse voedingsindustrie.

Zowel de hoge deelnemingsgraad als de ruime dekking van de werkgelegenheid in de Brusselse voedingsindustrie waarborgen de betrouwbaarheid van de voorgestelde resultaten, vooral wat betreft de specifieke kenmerken van het bezoldigd personeel.

Een studie met drie doelstellingen ...

De huidige studie, waarbij de resultaten zijn gebaseerd op een enquête, stelt drie doelstellingen voorop.

In de eerste plaats worden de human resources bestudeerd, enerzijds door het werkgelegenheidsprofiel van de voedingsindustrie op te stellen en dit te vergelijken met het gewestelijke werkgelegenheidsprofiel, en anderzijds door de aanwervingspraktijken en de eventuele moeilijkheden om sommige vacante arbeidsplaatsen in te vullen, te analyseren.

De tweede doelstelling bestond erin het economische belang van de Brusselse voedingsindustrie in termen van omzet en investeringen te bevatten, een overzicht te geven van de leveranciers en de afzetmarkt van die Brusselse ondernemingen, maar ook van de uitbesteding van sommige van hun activiteiten en, ten slotte, de activiteiten op het vlak van onderzoek en ontwikkeling te bestuderen.

De derde vooropgestelde doelstelling had betrekking op de evaluatie van de vestiging van de voedingsbedrijven in Brussel, alsook hun min of meer concrete plannen om Brussel te verlaten en de eventuele invloed hiervan op de Brusselse productiestructuur en, vandaar, op het geheel van de voedingssector.

Drie doelstellingen, tal van vragen...

... die betrekking hebben op het werkgelegenheidsprofiel

Trekt de Brusselse voedingsindustrie, in vergelijking met de volledige Brusselse economische structuur, meer mannen dan vrouwen, meer jongeren dan ouderen, meer arbeiders dan bedienden, meer Brusselaars dan pendelaars, meer laag- en middelmatig geschoolden dan hooggeschoolden aan?... Allemaal vragen waarop de studie een bevestigend antwoord biedt.

Wanneer we de kenmerken van het personeel analyseren, blijkt dat het profiel van de werkgelegenheid in de voedingsindustrie duidelijk verschilt van het werkgelegenheidsprofiel op gewestelijk niveau. In vergelijking met het geheel van de Brusselse activiteitensectoren, zijn de mannelijke werknemers in de voedingsindustrie sterker vertegenwoordigd (67% tegenover 54%) en komt het statuut van arbeider vaker voor (46% tegen 20%). De sector biedt ook meer kansen aan werknemers jonger dan 25 jaar (10% tegenover 7%) en aan personen tot 45 jaar (66% tegenover 62%), dit ten nadele van de ouderen (24% werknemers van 45 jaar en ouder tegenover 32%). Het aantal tewerkgestelde Brusselaars is er eveneens hoger (54% tegenover 47%). De voedingsindustrie biedt ook makkelijker toegang aan personen met een lage of middelmatige kwalificatie (respectievelijk 35% en 32% tegenover 23% en 27%) en dit in tegenstelling tot personen met een diploma van het hoger onderwijs (33% tegenover 50%).

Op de vraag of bovenvermeld profiel van de voedingsindustrie van toepassing is op alle takken van deze sector, is het antwoord echter negatief. Bepaalde tendensen, die eigen zijn aan de voedingsindustrie in haar geheel, komen in bepaalde branches veel minder sterk tot uiting of zijn er zelfs volledig omgekeerd.

De vleessector bijvoorbeeld wordt nog sterker door mannen gedomineerd (84%) en dit in tegenstelling tot de chocoladefabrieken (43%).

Terwijl in de drankensector in Brussel, die hoofdzakelijk bestaat uit maatschappelijke zetels en distributiecentra, de arbeiders in de minderheid zijn (16%), is deze categorie van werknemers ruimschoots in de meerderheid in de vleessector (77%), de bakkerijen (67%) en de chocolade- en suikerwerkfabrieken (54%).

De vleesverwerkende industrie stelt ook meer ouderen tewerk (28%) dan de bakkerijen, waar de jongeren onder de 25 jaar relatief meer vertegenwoordigd zijn (20%), en dan de drankensector, waar de leeftijdsklasse van 25 tot 44 jaar een hoger percentage laat optekenen.

De tewerkstellingsgraad van de Brusselaars schommelt op zijn beurt naargelang de activiteit, vermits we een (grote) meerderheid Brusselaars in de bakkerijen (87%) en de chocoladefabrieken (63%) noteren, maar een minderheid in de drankensector (48%) en de vleessector (43%), vooral in de groothandel (39%).

Laatste voorbeeld, de drankensector laat binnen haar personeelsbestand een groter aantal hooggekwalificeerde personen optekenen, de artisanale bakkerijen en de vleesverwerkende sector tellen meer personen met een diploma van het hoger secundair onderwijs en de (semi-)industriële bakkerijen en vleesgroothandel stellen voornamelijk laaggekwalificeerde werknemers tewerk.

Nog steeds in verband met het werkgelegenheidsprofiel, stellen we vast dat de voedingsindustrie, in vergelijking met het Brusselse economische weefsel in zijn geheel, meer tewerkstellingskansen aan laag- of middelmatig geschoolde personen biedt. Daarom is het niet onbelangrijk na te gaan hoe dit eigenlijk komt.

De kwalificatiestructuur die in het kader van deze studie werd bestudeerd, is gebaseerd op het studieniveau van de werknemers en houdt geen rekening met de kwalificaties en competenties verworven door ervaring en tijdens de uitoefening van het beroep. In deze context hebben verschillende bedrijfsleiders trouwens gepreciseerd dat het niet is omdat sommige plaatsen door mensen zonder diploma worden bezet, dat er geen kwalificaties vereist zouden zijn. Wie deze arbeidsplaatsen bekleedt, beschikt overigens over deze kwalificaties door middel van zijn ervaring of door een opleiding binnen de onderneming.

Bepaalde taken die geen specifieke kwalificatie vragen, kunnen bovendien aan gekwalificeerde mensen worden toevertrouwd omwille van de noodzakelijke polyvalentie die door de grootte van de onderneming wordt vereist.

Ten slotte werden de ondernemingen de laatste vijf jaar met verschillende evoluties geconfronteerd. De evolutie van de normen betreffende veiligheid, hygiëne en milieu werd het vaakst genoemd en heeft in één geval op vijf een opleiding vereist. Wat de andere ontwikkelingen betreft, is de impact op de kwalificaties van de werknemers vrij beperkt gebleven, met uitzondering weliswaar van de automatisering en de informatisering.

... die betrekking hebben op de rekrutering

Zijn de bedrijven tussen 2002 en 2004 op zoek gegaan naar loontrekkend personeel om aan te werven? Ja, want tussen 2002 en 2004 wou iets meer dan zeven ondernemingen op tien loontrekkende werknemers rekruteren. De enige kanttekening die hierbij moet worden gemaakt, is dat vele onder hen ook problemen ondervonden om één of meerdere vacante betrekkingen in te vullen, wat dan weer niet noodzakelijk betekent dat de ondernemingen van de aanwerving hebben moeten afzien. Ondanks het feit dat de beroepstypes en de gezochte profielen in de voedingsindustrie zeer gevarieerd zijn, blijkt dus niemand aan de rekruteringsproblemen te ontsnappen.

Op de vraag waarom bedrijfsleiders aanwervingsmoeilijkheden hebben ondervonden, worden drie verklaringen naar voren geschoven.

In de eerste plaats worden kwalitatieve factoren aangehaald. Dit wil niet noodzakelijk zeggen dat de opleiding van de kandidaten een probleem vormt (wat trouwens de kwalificatiestructuur van de sector bevestigt), maar wel dat er sprake is van een gebrek aan technische bekwaamheden, onvoldoende of een onaangepaste ervaring en een zwakke talenkennis.

Naast de kwalitatieve factoren, bevestigden de bedrijfsleiders dat ze geconfronteerd werden met een gebrek aan kandidaten tijdens hun zoektocht naar personeel.

In de derde en laatste plaats werd gewezen op de ongunstige arbeidsomstandigheden die betrekking hadden op de werkuren, de werklust, het soms repetitief werk, het loon en het imago van de sector.

Ten slotte, welke zijn de aanwervingsperspectieven voor de nabije toekomst? Op deze vraag waren de antwoorden vrij gunstig aangezien bijna de helft van de ondernemingen de intentie heeft in de nabije toekomst personeel aan te werven. De bakkerijen en bedrijven van minstens 50 werknemers die rekruteringsplannen hebben, zijn zelfs nog groter in aantal. Daarnaast noteren we een zeker optimisme aangezien, in vergelijking met 2004, slechts 12% van de bedrijfsleiders in 2005 een inkrimping van hun bezoldigde arbeid voorziet, terwijl 18% een stijging met meer dan 2% voorspelt en 70% een stabilisatie.

... betreffende de omzet

Uit de analyse van de antwoorden op de vragen met betrekking tot de omzet blijkt dat de behaalde omzet sterk varieert volgens de ondernemingen in de Brusselse voedingsindustrie. De diversiteit van de bedrijven in de voedingsindustrie in termen van activiteitensector en omvang verklaart enigszins deze schommelingen.

Bovendien, in vergelijking met 2002, wijst de evolutie van de omzet op een zeker dynamisme. De verwachtingen voor 2005 zijn eerder optimistisch.

... die betrekking hebben op de investeringen

Uit de vragen in verband met recente investeringen blijkt eveneens een zeker dynamisme. 85% van de bedrijven heeft tussen 2003 en juni 2005 een gewestelijke investering verricht. De vaakst genoemde investeringen, die bovendien ook de duurste zijn, hebben betrekking op de aankoop van machines, materiaal of werktuigen die nodig zijn voor de activiteit van de onderneming, en op onroerende goederen dat de verbouwing, renovatie, onderhoud en aankoop omvat. Een deel van deze investeringen in onroerende goederen had als doel om het gebouw, of een deel daarvan, conform te maken aan de normen inzake hygiëne, veiligheid of traceerbaarheid.

Bijna de helft van de bedrijven is van plan om in de loop van de komende drie jaar minstens één investering te doen. De sector van de vleesproductie blijkt de minst positieve toekomstverwachtingen te koesteren. Net zoals de investeringen die in het verleden hebben plaatsgevonden, betreffen de geplande investeringen voornamelijk onroerende goederen en machines, materiaal of werktuigen.

... die peilen naar de activiteiten op het vlak van onderzoek en ontwikkeling

Hoe staat het met de activiteiten op het vlak van onderzoek en ontwikkeling? Volgens de resultaten doet één onderneming op vijf met minstens tien werknemers aan onderzoek en ontwikkeling. 16% van de ondervraagde bedrijven verklaart dat deze activiteiten worden verricht door de groep waartoe zij behoren. Bedrijven die zelf aan onderzoek doen, leggen zich vooral toe op de ontwikkeling van nieuwe producten, het uittesten van nieuwe ingrediënten, packaging en marketing.

Twee ondernemingen op drie, of zij tot een groep behoren of niet, doen op geen enkele manier aan onderzoek en zijn ook niet van plan om dergelijke projecten te starten.

Een deel van deze ondernemingen benadrukt wel het belang van creativiteit. Dit is nodig om zich aan de vraag aan te passen, het productengamma op de nieuwe tendensen af te stemmen of aan de verwachtingen van de consument te voldoen.

... die verband houden met de commerciële partners

Samengevat werd de Brusselse ondernemingen in de voedingsindustrie gevraagd naar hun commerciële partners met wie zij relaties onderhouden en hun vestiging. Uit de antwoorden blijkt dat de "afhankelijkheid" van de gewestelijke markt sterk varieert.

25% van de ondervraagde bedrijven zet al zijn producten op de Brusselse markt af en voor de bakkerijen ligt dit percentage nog hoger. Iets meer dan drie voedingsbedrijven op tien zijn in heel België aanwezig en meer dan vier ondernemingen op tien voeren een deel van hun producten uit.

Er zijn ook grote verschillen in het aantal leveranciers van de Brusselse ondernemingen in de voedingsindustrie dat in Brussel is gevestigd. Enerzijds verklaren bijna twee bedrijfsleiders op tien geen enkele leverancier uit het Brussels Gewest te hebben. Anderzijds geven twee op tien te kennen dat de meeste van hun leveranciers in Brussel zijn gelegen. We voegen daaraan toe dat vooral de bakkerijen met plaatselijke Brusselse leveranciers werken.

... die tot slot de ligging van de ondernemingen in het Brussels Gewest onderzoeken

Wat betreft de mobiliteit van ondernemingen, zijn meer dan negen op tien voedingsbedrijven sinds hun oprichting in het Brussels Gewest gevestigd, de andere ondernemingen zijn zich sinds een zekere tijd komen vestigen.

Overigens, hoewel één op zeven ondernemingen verklaart dat het min of meer concrete plannen heeft om het Brussels Gewest te verlaten, kan de enquête niet achterhalen of de Brusselse ondernemingen in de voedingsindustrie zich meer dan andere Brusselse ondernemingen voornemen om te delokaliseren. Er is bovendien niet geweten hoeveel bedrijven zich in Brussel willen vestigen, waardoor het onmogelijk is te schatten wat het netto migratiepercentage is van de ondernemingen en de werkgelegenheid die uit de mobiliteit van de ondernemingen zou voortvloeien.

De evaluatie van hun huidige ligging in het Brussels Gewest wijst uit dat de bedrijfsleiders relatief weinig klachten hebben.

Ook al leidde geen enkel te evalueren criterium tot unanieme ontevredenheid, de gemiddelde tevredenheidsgraad toont toch een zekere gradatie, gaande van onverschillig tot een min of meer uitgesproken tevredenheid. De minst hoge scores werden aan openbare steun en subsidies toegekend, net als aan de aantrekking van personeel in termen van kwalificaties en taalkennis, de kwaliteit van het leefmilieu op het gebied van o.a. veiligheid en netheid en de nabijheid van andere bedrijven van dezelfde sector die een verhoogde concurrentie met zich kunnen meebrengen. De

bedrijfsleiders achtten de nabijheid van het stadscentrum en de klanten duidelijk van belang en beoordeelden deze twee criteria het meest positief.

Op grond van de bedrijfsgrootte en de activiteitensectoren is er geen eensgezindheid over welke criteria voor verandering vatbaar zijn. Ondernemingen met minder dan 10 werknemers evenals de chocoladebewerkers beoordeelden de openbare steun en subsidies immers negatief, terwijl de grote ondernemingen kritiek formuleerden over de kwalificaties van het personeel. De bakkerijen uitten, naast deze twee criteria die voor verandering vatbaar zijn, eveneens hun ontevredenheid over de concurrentie van hun collega's. Tot slot vormt de kwaliteit van het leefmilieu een bron van ontevredenheid voor de vleesverwerkende sector.

Kortom...

Deze praktijkgerichte enquête bij Brusselse ondernemingen in de voedingsindustrie heeft het wel degelijk mogelijk gemaakt om de drie beoogde doelstellingen te bereiken door antwoorden te schaffen op de talrijke vragen over de werkgelegenheid, de economische aspecten en de mobiliteit van de ondernemingen. In verband met de verschillende aangebrachte elementen, benadrukken we nog dat de beschrijving van het werkgelegenheidsprofiel van de voedingsindustrie duidelijk aangeeft dat het een gunstige sector is voor de Brusselaars en personen die minder gekwalificeerd zijn. De sector biedt dus tewerkstellingskansen aan Brusselse arbeidskrachten. Bovendien vestigt de analyse de aandacht op het dynamisme in de voedingsindustrie, de flexibiliteit die nodig is om de productie aan te passen aan de nieuwste tendensen en de optimistische kijk van de bedrijfsleiders op de ontwikkelingsperspectieven m.b.t. werkgelegenheid, omzet en investeringen.

De analyse heeft anderzijds ook de diversiteit eigen aan de voedingsindustrie in de schijnwerpers gezet, wat zich trouwens weerspiegelt in de resultaten. We denken hierbij aan het werkgelegenheidsprofiel dat afhankelijk van de activiteiten specifieke kenmerken vertoont, de economische indicatoren, zoals de omzet, die naargelang het segment variëren, de verwachtingen die veranderen volgens de ligging van de subsectoren.... Daarom moet bij het uitwerken van een actieplan met deze diversiteit zeker rekening worden gehouden teneinde zo doeltreffend mogelijk te zijn, zodat deze sector de Brusselse arbeidskrachten blijft aantrekken.

Bibliografie

CRB, Central Raad voor het Bedrijfsleven, Bijzondere raadgevende commissie Voeding, juli 2005, *Verslag over de economische ontwikkeling in de voedingsindustrie in 2004 en in de eerste maanden van 2005.*

CRB, Central Raad voor het Bedrijfsleven, Bijzondere raadgevende commissie Voeding, januari 2005, *Kwalitatieve aspecten van de werkgelegenheid in de voedingsindustrie.*

CRB, Central Raad voor het Bedrijfsleven, Bijzondere raadgevende commissie Voeding, juli 2004, *Verslag over de economische ontwikkeling in de voedingsindustrie in 2003 en in de eerste helft van 2004.*

CRB, Central Raad voor het Bedrijfsleven, Bijzondere raadgevende commissie Voeding, februari 2004, *Verslag over de werkgelegenheid in de voedingsindustrie in 2002.*

CRB, Central Raad voor het Bedrijfsleven, Bijzondere raadgevende commissie Voeding, mei 2003, *Opleidingsniveau van de werknemers in de voedingsindustrie, de andere industrietakken, en de voedingsindustrie in de Europese landen.*

FEVIA, Federatie Voedingsindustrie, november 2004, *Economische ontwikkeling van de Belgische voedingsindustrie.*

NIS, Nationaal Instituut voor de Statistiek, 2005, *Enquête naar de Arbeidskrachten 2004*, Sociale statistieken, Ministerie van Economische Zaken, Brussel.

NIS, Nationaal Instituut voor de Statistiek, 1998, *Activiteitennomenclatuur NACE-BEL*, Ministerie van Economische Zaken, Brussel.

Brussels Observatorium van de Arbeidsmarkt en de Kwalificaties, november 2003, *Evolutie van de Brusselse arbeidsmarkt: tussen dynamisme en dualiteit.*

Brussels Observatorium van de Arbeidsmarkt en de Kwalificaties, juli 2005, *Analyse van de knelpuntberoepen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in 2004.*

Brussels Observatorium van de Arbeidsmarkt en de Kwalificaties, december 2003, *Panorama van de technologische industrie in Brussel.*

Brussels Observatorium van de Arbeidsmarkt en de Kwalificaties, oktober 2002, *Het economisch en sociaal belang van de ondernemingen ondersteund door de GOMB.*

Brussels Observatorium van de Arbeidsmarkt en de Kwalificaties, april 2002, *Socio-economisch belang van de Brusselse havenbedrijven.*

RSZ, Rijksdienst voor Sociale Zekerheid, *Werknemers onderworpen aan de sociale zekerheid naar plaats van tewerkstelling: gegevens op 31 december 2003 en op 30 juni 2003*, Gecentraliseerde statistiek, Brussel.

CSEF, Comités subrégionaux de l'Emploi et de la Formation, 2002-2003, *L'industrie alimentaire en Région wallonne*, projet Trends Emploi.

IPV, Initiatieven voor professionele vorming van de voedingsnijverheid, 2005, *Jaarverslag 2004*.

O.RE.FO.M, Observatoire Régional des Formations et des Métiers, 2000, *Les industries agro-alimentaires en Basse-Normandie*.

Union wallonne des Entreprises, 2005, *Rapport 2005 sur la situation de l'entreprise en Wallonie*.

Bijlage

Tabel 32 : Voedingsindustrie in Brussel en NACE-BEL-code

Activiteitensector	NACE-BEL-code
Vlees	
Productie en verwerking	15.1 en 15.2
Groothandel	51.32
Bakkerijen	
Industrieel type	15.811
Artisanaal type	15.812
Chocolade- en suikerwerkfabrieken	15.840
Dranken	15.9
Zuivel- en ijsproducten	15.5
Diverse	15.3, 15.4, 15.6, 15.7, 15.82, 15.83, 15.85 tot 15.89

Tabel 33 : Soort vragenlijst ingevuld volgens activiteitensector

Activiteitensector	Verkorte	Complete	Totaal	Verkorte	Complete	Verkorte
	A			%		
Vlees	24	13	37	39,3	25,5	33,0
Productie en verwerking	7	8	15	11,5	15,7	13,4
Groothandel	17	5	22	27,9	9,8	19,6
Bakkerijen	19	15	34	31,1	29,4	30,4
(Semi-)industrieel	3	6	9	4,9	11,8	8,0
Artisanaal	16	9	25	26,2	17,6	22,3
Chocolade- en suikerwerkfabrieken	8	9	17	13,1	17,6	15,2
Dranken	1	3	4	1,6	5,9	3,6
Zuivel- en ijsproducten	3	3	6	4,9	5,9	5,4
Diverse	6	8	14	9,8	15,7	12,5
Totaal	61	51	112	100	100	100

Tabel 34 : Voedingsindustrie in Brussel : gemiddelde werkgelegenheid en sectorieel verdeling van de ondernemingen en de werkgelegenheid volgens de steekproef en de RSZ, met en zonder de bakkerijen

Activiteitensector	Alle sectoren						Zonder de bakkerijen			
	Gemiddelde werkgelegenheid		Bedrijven		Werkgelegenheid		Bedrijven		Werkgelegenheid	
	Stp.	RSZ	Stp.	RSZ	Stp.	RSZ	Stp.	RSZ	Stp.	RSZ
	A		%							
Vlees	26	14	33,0	20,9	25,3	20,4	47,4	49,2	29,5	28,4
Productie en verwerking	17	13	13,4	7,7	6,5	7,3	19,2	18,1	7,6	10,2
Groothandel	33	14	19,6	13,2	18,7	13,1	28,2	31,1	21,8	18,2
Bakkerijen	16	7	30,4	57,5	14,2	28,1				
(Semi-)industrieel	27	21	8,0	6,2	6,4	9,2				
Artisanaal	12	5	22,3	51,3	7,8	19,0				
Chocolade- en suikerwerkfabr.	37	19	15,2	11,2	16,6	15,2	21,8	26,4	19,3	21,2
Dranken	235	143	3,6	2,0	24,6	20,3	5,1	4,7	28,7	28,3
Zuivel- en ijsproducten	32	30	5,4	1,5	5,1	3,3	7,7	3,6	5,9	4,6
Diverse	39	26	12,5	6,8	14,3	12,6	17,9	16,1	16,6	17,6
Totaal	34	14	100	100	100	100	100	100	100	100

Tabel 35 : Voedingsindustrie in Brussel: ondernemingen per activiteitensector en bedrijfsgrootte volgens de steekproef en de RSZ (%)

Secteur d'activité	Steekproef				RSZ			
	< 10	10-49	50 en +	Totaal	< 10	10-49	50 en +	Totaal
Vlees	64,9	27,0	8,1	100	68,4	26,3	5,3	100
Productie en verwerking	46,7	40,0	13,3	100	48,6	48,6	2,9	100
Groothandel	77,3	18,2	4,5	100	80,0	13,3	6,7	100
Bakkerijen	55,9	41,2	2,9	100	85,8	11,9	2,3	100
(Semi-)industrieel	33,3	55,6	11,1	100	60,7	25,0	14,3	100
Artisanaal	64,0	36,0	0,0	100	88,8	10,3	0,9	100
Chocolade- en suikerwerkfabriek.	47,1	41,2	11,8	100	66,7	27,5	5,9	100
Dranken	25,0	0,0	75,0	100	33,3	22,2	44,4	100
Zuivel- en ijsproducten	33,3	50,0	16,7	100	71,4	14,3	14,3	100
Diverse	42,9	42,9	14,3	100	51,6	38,7	9,7	100
Totaal	53,6	35,7	10,7	100	76,4	18,7	4,8	100

Tabel 36 : Voedingsindustrie in Brussel: werkgelegenheid per activiteitensector en bedrijfsgrootte volgens de steekproef en de RSZ (%)

Activiteitensector	Steekproef				RSZ			
	< 10	10-49	50 en +	Totaal	< 10	10-49	50 en +	Totaal
Vlees	8,7	20,2	71,1	100	17,0	41,1	41,9	100
Productie en verwerking	12,0	39,6	48,4	100	13,6	71,3	15,1	100
Groothandel	7,6	13,4	79,0	100	18,9	24,3	56,9	100
Bakkerijen	18,5	71,8	9,8	100	35,9	40,0	24,1	100
(Semi-)industrieel	9,5	68,7	21,8	100	7,9	36,3	55,8	100
Artisaanaal	25,8	74,2	0,0	100	49,5	41,7	8,8	100
Chocolade- en suikerwerkfabriek.	5,7	21,3	73,0	100	14,2	21,8	64,0	100
Dranken	0,0	0,0	100	100	0,3	2,8	96,9	100
Zuivel- en ijsproducten	3,6	32,1	64,2	100	5,3	12,5	82,2	100
Diverse	3,7	17,6	78,7	100	6,2	28,8	64,9	100
Totaal	6,5	23,0	70,6	100	16,8	27,6	55,7	100

BRUSSELS
OBSERVATORIUM
VAN DE ARBEIDSMARKT
EN KWALIFICATIES

Anspachlaan 65
1000 Brussel
<http://www.bgda.be>
studies@bgda.be